

DOCUMENTAR

Lupta în fața instanței Uniunii Europene pentru drepturile cuplurilor de același sex. Cauza C-673/16, Coman (II)

Publicăm partea a doua a documentarului găzduit de Noua Revistă a Drepturilor Omului începând cu nr. 2/2018¹. Am dorit să punem la dispoziția cititorului lucrările părților implicate, în particular, cele ale instituțiilor unionale de referință ca să se poată vedea, dincolo de soluția CJUE pronunțată în cauza C-673/16, complexitatea și dificultatea procedurilor (a se reține poziționarea antagonistă a organismelor statale naționale față de dreptul subiectiv legitim al reclamanților) și contextul, elementele de fapt (reținem manifestările de intoleranță ale unei părți semnificative a societății față de orientarea homosexuală, bazate pe prejudecăți izvorâte din vădite carențe educaționale). Expunerea panoramică a acestor documente a fost motivată și de Decizia nr. 534/18.07.2018, pronunțată de Curtea Constituțională a României. Prin decizia respectivă, instanța națională de contencios constituțional, având ca „îndrumar” subînțeles argumentul CJUE, că respectă identitatea națională a statelor membre sub aspectul recunoașterii libertății acestora de a reglementa sau nu căsătoria homosexuală, potrivit competenței naționale, își concentrează analiza juridică pe cercetarea constituționalității dispozițiilor art. 277 alin. (2) și (4) C.civ. strict în raport cu acordarea dreptului de ședere pe teritoriul statului român soților de același sex, căsătoriți pe teritoriul altui stat membru. Este de subliniat că sintagma utilizată de către CCR în secțiunea dispozitivă, anume „în măsura în care permit acordarea dreptului de ședere pe teritoriul statului român”, atribuie deciziei respective caracter circumstanțial și condițional. Astfel, decizia CCR în cauză nu vizează o componentă intrinsecă a dispozițiilor legale în cauză, față de care ar interveni neconstituționalitatea (motiv pentru care conținutul dispozițiilor art. 277 alin. (2) și (4) C.civ. rămân, în esență, neafectate tehnic de această decizie), ci mai degrabă vizează un element circumstanțial derivat dintr-o împrejurare de facto terță conținutului concret al dispozițiilor legale cercetate, de natură a împieta în dreptul subiectiv legitim de ședere pe teritoriul statelor membre al soților, indiferent de orientarea sexuală. Însă, depășind acest moment tehnico-juridic de interpretare și aplicare a dispozitivului deciziei apelate, este de remarcat argumentul expres al Curții Constituționale, în baza căruia recunoaște dreptul de ședere al soților de același sex pe teritoriul statului membru, prin care se reține că „relația pe care o are un cuplu format din persoane de același sex intră în sfera noțiunii de «viață privată», precum și a noțiunii de «viață de familie»,

---

* Șef Serviciu Juridic, Contencios și Contracte, CNCD,

Email: ncristian_lex@yahoo.com

Manuscris primit la 13 iunie 2018.

¹ A se vedea C. Nuică, Lupta în fața instanței Uniunii Europene pentru drepturile cuplurilor de același sex. Cauza C-673/16, Coman (I), în NRDO nr. 2/2018, p. 45-84.

asemenea relației stabilite într-un cuplu heterosexual, fapt ce determină incidența protecției dreptului fundamental la viață privată și de familie”². Această a doua parte a documentarului prezentat cititorului reproduce „Observațiile scrise” ale Comisiei Europene în cauza C-673/16, Coman, opinia consultativă a avocatului general al CJUE și hotărârea CJUE în cauza C-673/16, Coman.

Observațiile scrise ale Comisiei Europene

COMISIA EUROPEANĂ

Bruxelles, 18 aprilie 2017

sj.a(2017)2260973

Acte de procedură

DOMNULUI PREȘEDINTE ȘI MEMBRILOR CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

OBSERVAȚII SCRISE

prezentate, în temeiul art. 23 alin. (2) din Protocolul privind Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, de către Comisia Europeană, reprezentată de doamna Elisabetta Montaguti, consilier juridic, și de doamna Luminița Nicolae și de domnul Ion Rogalski, membri ai Serviciului juridic al Comisiei Europene, în calitate de agenți, cu domiciliul ales la Serviciul juridic, Greffe contentieux, BERL 1/169, 1049 Bruxelles, acceptând comunicarea prin intermediul e-Curia a tuturor actelor de procedură, în cauza C-673/16 Coman și alții, având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulate, în temeiul art. 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, de către Curtea Constituțională a României (România) privind interpretarea anumitor prevederi din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora³.

Comisia Europeană are onoarea să prezinte Curții următoarele observații:

I. CADRUL JURIDIC

A. Dreptul Uniunii Europene

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

1. Potrivit prevederilor art. 7, intitulat „Respectarea vieții private și de familie”, din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „Carta”), „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor”.

---

² Argumentul Curții Constituționale a României reconfirmă concluziile opiniei autorului publicată anterior, a se vedea *C. Nuică*, Opinie de specialitate cu privire la cauza C-673/16, Coman, în NRDO nr. 2/2017, p. 32-45.

³ JO L 158, 30.4.2004, p. 77, ed. specială în lb. română capitol 05, vol. 007, p. 56.

2. Conform dispozițiilor art. 9 din cartă, intitulat „Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie”, „Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi”. Potrivit Explicațiilor cu privire la Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁴, care, potrivit art. 6 alin. (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană și art. 52 alin. (7) din Cartă, trebuie avute în vedere la interpretarea Cartei, „Acest articol se întemeiază pe art. 12 din Convenția europeană, având următorul text: «Înc epând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept» . Formularea acestui articol a fost modernizată pentru a acoperi cazurile în care legislațiile interne recunosc alte modalități de a întemeia o familie decât căsătoria. Acest articol nu interzice și nici nu poate impune acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex. Acest drept este asemănător, prin urmare, celui prevăzut de CEDO, dar domeniul său de aplicare poate fi extins în cazul în care legislațiile interne prevăd acest lucru”.

3. De asemenea, art. 21 alin. (1) din Cartă, intitulat „Nediscriminarea” prevede următoarele: „Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive, precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală”.

4. Potrivit prevederilor art. 45 alin. (1) din Cartă, intitulat „Libertatea de circulație și de ședere”, „Orice cetățean al Uniunii are dreptul de circulație și de ședere liberă pe teritoriul statelor membre”.

Tratatul privind Uniunea Europeană

5. Art. 6 alin. (1) din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) prevede:

„Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor.

Dispozițiile cuprinse în Cartă nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate.

Drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Cartă se interpretează în conformitate cu dispozițiile generale din titlul VII al Cartei privind interpretarea și punerea sa în aplicare și cu luarea în considerare în mod corespunzător a explicațiilor menționate în Cartă, care prevăd izvoarele acestor dispoziții”.

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene

6. Potrivit prevederilor art. 21 alin. (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), „Orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora”.

Directiva 2004/38/CE

7. Art. 1 („Obiectul”) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE,

---

⁴ 2007/C 303/02.

73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 4 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO L 158, p. 77, rectificări în JO L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56), prevede următoarele:

„Prezenta directivă stabilește: (a) condițiile de exercitare a dreptului la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre de către cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora; (b) dreptul de ședere permanentă pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora; (c) restrângerile drepturilor menționate la literalele (a) și (b) pentru motive de ordine publică, siguranță publică sau sănătate publică”.

8. Potrivit prevederilor art. 2 („Definiții”) din directivă,

„În sensul prezentei directive: 1. prin «cetățean al Uniunii» se înțelege orice persoană având cetățenia unui stat membru; 2. prin «membru de familie» se înțelege: (a) soțul; (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă; (c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la lit. (b); (d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la lit. (b); 3. prin «stat membru gazdă» se înțelege statul membru în care se deplasează un cetățean al Uniunii în scopul de a-și exercita dreptul la liberă circulație și ședere”.

9. Art. 3 („Destinatarii”) din directivă prevede următoarele: „(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. 2, care îl însoțesc sau i se alătură. (2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane: (a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la art. 2 pct. 2 și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii; (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător. Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane”.

10. Conform dispozițiilor art. 6 din directivă („Dreptul de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni”),

„(1) Cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pe o perioadă de cel mult trei luni fără nici o altă condiție sau formalitate în afara cerinței de a deține o carte de identitate valabilă sau un pașaport valabil. (2) Dispozițiile alin. (1) se aplică și membrilor de familie care dețin un pașaport valabil, care nu au cetățenia unui stat membru și care îl însoțesc pe cetățeanul Uniunii ori se alătură acestuia”.

11. De asemenea, alin. (1) și (2) ale art. 7 din directivă („Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni”) prevăd următoarele:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care: (a) sunt lucrători care desfășoară activități

salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau (b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau (c) – sunt înscriși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și – dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau (d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la lit. (a), (b) sau (c). (2) Dreptul de ședere prevăzut la alin. (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alin. (1) lit. (a), (b) sau (c)”.

B. Dreptul național

O.G. nr. 102/2005

12. Directiva 2004/38/CE a fost transpusă în dreptul român prin O.G. nr. 102/2005 privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor 7 membre ale Uniunii Europene, Spațiului Economic European și a cetățenilor Confederației Elvețiene, aprobată, cu modificări și completări, prin Legea nr. 260/2005, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

13. Art. 2 alin. (1) pct. 3 și 7, art. 3, art. 11, art. 12 alin. (1) și (2), art. 14 și art. 16 alin. (1)-(5) din O.G. nr. 102/2005 prevăd următoarele:

„Art. 2. alin. (1) În aplicarea prevederilor prezentei ordonanțe de urgență, termenii și expresiile de mai jos au următorul înțeles: [...] 3. membru de familie: a) soțul sau soția; b) descendenții în linie directă, indiferent de cetățenie, care nu au împlinit vârsta de 21 de ani sau care se află în întreținerea cetățeanului Uniunii Europene, precum și cei ai soțului/soției; c) ascendenții în linie directă, indiferent de cetățenie, care se află în întreținerea cetățeanului Uniunii Europene, precum și cei ai soțului/soției; [...]

7. partener – persoana care conviețuiește cu cetățeanul Uniunii Europene, dacă parteneriatul este înregistrat conform legii din statul membru de origine ori de proveniență sau, în cazul în care parteneriatul nu este înregistrat, relația de conviețuire poate fi dovedită; [...]

Art. 3. alin. (1) Cetățenii Uniunii Europene și membrii acestora de familie care își exercită dreptul de rezidență pe teritoriul României beneficiază de egalitate de tratament cu cetățenii români în domeniul de aplicare a tratatelor Uniunii Europene, sub rezerva prevederilor acestor tratate și a dispozițiilor adoptate în aplicarea lor.

(2) Persoanele aflate în întreținere, precum și partenerul beneficiază de drepturile membrilor de familie ai cetățeanului Uniunii Europene privind intrarea și rezidența pe teritoriul României, în condițiile stabilite de prezenta ordonanță de urgență.

(3) Exercițarea unui drept sau îndeplinirea unei formalități administrative de către cetățenii Uniunii Europene ori de către membrii lor de familie nu este condiționată de posesia unui document eliberat de autoritățile române în condițiile prezentei ordonanțe de urgență, dacă,

prin orice alt mijloc de probă, persoana interesată dovedește că este beneficiară a aceluși drept. [...]

Art. 11. alin. (1) Cetățenii Uniunii Europene care intră pe teritoriul României beneficiază de drept de rezidență pentru o perioadă de până la 3 luni de la data intrării în țară, fără îndeplinirea vreunei condiții suplimentare.

(2) Prin excepție de la prevederile alin. (1), cetățenii Uniunii Europene care intră pe teritoriul României și sunt în căutarea unui loc de muncă beneficiază de drept de rezidență pentru o perioadă de până la 6 luni de la data intrării, fără îndeplinirea vreunei condiții suplimentare.

(3) Membrii de familie ai cetățenilor Uniunii Europene, indiferent de cetățenie, care îi însoțesc sau li se alătură ulterior beneficiază de prevederile alin. (1).

(4) Persoanele prevăzute la alin. (1) și (3) pot beneficia de drept de rezidență pe teritoriul României pentru o perioadă mai mare de 3 luni în condițiile prevăzute la secțiunea a 2-a a prezentului capitol.

(5) Persoanele prevăzute la alin. (1) și (3) pot beneficia de drept de rezidență permanentă pe teritoriul României în condițiile prevăzute la secțiunea a 3-a a prezentului capitol. [...]

Art. 12. alin. (1) Cetățenii Uniunii Europene aflați în una dintre următoarele situații au dreptul de rezidență în România pentru o perioadă mai mare de 3 luni:

a) au statutul de lucrător; b) dețin mijloace de întreținere pentru ei și membrii lor de familie, de regulă cel puțin la nivelul venitului minim garantat în România, și asigurare de sănătate;

c) sunt înscriși la o instituție din România, acreditată în condițiile legii, având ca obiect principal de activitate desfășurarea de activități de învățământ sau de perfecționare a pregătirii profesionale, au asigurare de sănătate și asigură autoritățile competente, printr-o declarație pe propria răspundere sau prin orice alt mijloc, că dețin mijloace de întreținere pentru ei și membrii lor de familie, de regulă cel puțin la nivelul venitului minim garantat în România;

d) sunt membri de familie ai unui cetățean al Uniunii Europene care îndeplinește una dintre condițiile prevăzute la lit. a)-c) sau ai unui cetățean român cu domiciliul ori reședința în România.

(2) Membrii de familie care nu sunt cetățeni ai Uniunii Europene pot beneficia de dreptul de rezidență pentru o perioadă de peste 3 luni dacă însoțesc sau se alătură ulterior cetățeanului Uniunii Europene care îndeplinește una dintre condițiile prevăzute la alin. (1) lit. a)-c). [...]

Art. 14. alin. (1) În vederea luării în evidență și eliberării certificatului de înregistrare, cetățenii Uniunii Europene prevăzuți la art. 12 alin. (1) lit. d) trebuie să depună, la sediul formațiunii teritoriale competente a Oficiului Român pentru Imigrări, în termen de 3 luni de la data intrării pe teritoriul României, o cerere însoțită de documentul național de identitate sau pașaportul, valabile, precum și de următoarele documente: a) actul de stare civilă care atestă căsătoria sau, după caz, documentele care atestă legătura de rudenie cu rezidentul, în condițiile art. 9 alin. (6), ori cu cetățeanul român, în condițiile legii, și atunci când este cazul; b) cartea de identitate valabilă a cetățeanului român al cărui membru de familie este.

(2) Cetățeanul Uniunii Europene aflat în una dintre situațiile prevăzute la art. 12 alin. (1) lit. b) și c), căruia i se alătură membrii de familie prevăzuți la art. 12 alin. (1) lit. d), este obligat să facă dovada că deține mijloace de întreținere pentru aceștia, de regulă cel puțin la nivelul venitului minim garantat în România, și asigurare de sănătate.

(3) Cetățeanul Uniunii Europene, membru de familie al unui cetățean român, este obligat să facă dovada asigurării de sănătate.

(4) Procedura stabilită la alin. (1) și (2) se aplică persoanelor aflate în întreținere și partenerului, cetățeni ai Uniunii Europene, situație în care aceștia vor prezenta documente eliberate de autoritatea competentă din statul membru de origine sau de proveniență, care să ateste aceste calități, precum și documentul prevăzut la alin. (1) lit. b). [...]

Art. 16. alin. (1) În vederea luării în evidență și eliberării cărții de rezidență, membrii de familie prevăzuți la art. 12 alin. (2) trebuie să depună la sediul formațiunii teritoriale competente a Oficiului Român pentru Imigrări, în termen de 3 luni de la data intrării pe teritoriul României, o cerere însoțită de următoarele documente: a) pașaport valabil; b) actul de stare civilă care atestă existența căsătoriei sau, după caz, documentul care atestă legătura de rudenie cu cetățeanul Uniunii Europene, în condițiile art. 9 alin. (6).

(2) Cetățeanul Uniunii Europene aflat în una dintre situațiile prevăzute la art. 12 alin. (1) lit. b) și c), căruia i se alătură membrii de familie prevăzuți la alin. (1), este obligat să facă dovada că deține mijloace de întreținere pentru aceștia, de regulă cel puțin la nivelul venitului minim garantat în România, și asigurare de sănătate.

(3) Prevederile alin. (1) și (2) se aplică în mod corespunzător persoanelor aflate în întreținere și partenerului, care nu sunt cetățeni ai Uniunii Europene, situație în care vor prezenta documente eliberate de autoritatea competentă din statul membru de origine sau de proveniență, care să ateste aceste calități, precum și documentele prevăzute la alin. (1) lit. a).

(4) La depunerea cererii prevăzute la alin. (1) organele competente eliberează solicitantului o adeverință care face dovada dreptului de rezidență până la 11 eliberarea cărții de rezidență. Cartea de rezidență va fi eliberată în cel mult 90 de zile de la depunerea cererii.

(5) În termenul prevăzut la alin. (4), organele competente efectuează toate verificările necesare pentru constatarea îndeplinirii condițiilor pentru emiterea cărții de rezidență, inclusiv, după caz, cele referitoare la elementele pe baza cărora se poate stabili faptul că este o căsătorie de conveniență, potrivit prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, republicată, cu modificările și completările ulterioare. Verificări similare pot fi efectuate și în cazul parteneriatului, pentru a se determina dacă acesta a fost încheiat sau este declarat cu scopul de a beneficia de drept de rezidență pe teritoriul României [...].

Codul civil

14. Potrivit prevederilor art. 277 din Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată, cu modificările și completările ulterioare,

„Art. 277 alin. (1) Este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex. (2) Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România. (3) Parteneriatele civile dintre persoane de sex opus sau de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România. (4) Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile”.

II. SITUAȚIA DE FAPT, ACȚIUNEA PRINCIPALĂ ȘI ÎNTREBĂRILE PRELIMINARE

15. Domnul Relu Adrian Coman, cetățean român, l-a cunoscut pe actualul său soț, domnul Robert Clabourn Hamilton, cetățean american, pe 8 iunie 2002, la New York, la câteva luni după ce domnul Coman emigrase din România în Statele Unite ale Americii. Cei doi au locuit împreună la New York din mai 2005 până în 12 august 2009, când dl. Coman a plecat la Bruxelles pentru a lucra la Parlamentul European ca asistent parlamentar. Dl. Hamilton a rămas să locuiască în continuare la New York. Cei doi s-au căsătorit la Bruxelles la 5 noiembrie 2010.

16. Din informațiile disponibile în dosarul național nu rezultă cu precizie dacă dl. Coman și dl. Hamilton au locuit împreună, la Bruxelles, pentru o anumită perioadă de timp, în intervalul 2009-2012. În cererea de chemare în judecată depusă la Judecătoria Sectorului 5 București, Secția Civilă, reclamantii menționează că, în august 2009, când dl. Coman a plecat de la New York la Bruxelles, „R.C. Hamilton a rămas să locuiască în continuare la New York...”. De asemenea, în cerere se mai menționează că, după încetarea contractului de muncă al d-lui Coman la Parlamentul European, „R.A. Coman și soțul său aveau trei opțiuni pentru a locui împreună: R.A. Coman să revină la New York (unde trebuia să obțină mai întâi o slujbă pentru a supraviețui, deoarece nu puteau trăi amândoi numai din salariul modest al soțului, date fiind costurile de trai ridicate), R.A. Coman să rămână la Bruxelles (unde era rezident, însă unde trebuia să obțină mai întâi o slujbă și soțul său să se mute alături de el la Bruxelles) sau să vină împreună în România”. Din aceste precizări se poate deduce că dl. Coman și dl. Hamilton nu au locuit împreună la Bruxelles în perioada 2009-2012, dl. Hamilton păstrându-și în această perioadă reședința și locul de muncă la New York.

17. În martie 2012, dl. Coman a încetat să mai lucreze la Parlamentul European, după aproximativ doi ani și jumătate, însă a rămas să locuiască în continuare la Bruxelles pentru o perioadă, acesta beneficiind de alocație de șomaj până în ianuarie 2013. În această perioadă, cei doi au luat în considerare mai multe opțiuni de a se stabili împreună, printre care și aceea de a se muta împreună în România.

18. În acest context, dl. Coman a solicitat transcrierea certificatului de căsătorie belgian la Ambasada României la Bruxelles. Această solicitare i-a fost refuzată, potrivit procesului-verbal încheiat în data de 20 septembrie 2012, pe baza prevederilor art. 277 alin. (2) C.civ., potrivit cărora căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate, fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini, nu sunt recunoscute în România. Prin adresa nr. G5-1/P1791, Ministerul Afacerilor Externe – Direcția Relații Consulare, invocând și prevederile art. 277 C.civ., a confirmat această decizie luată de diplomatul cu atribuții consulare din cadrul Ambasadei României la Bruxelles.

19. În continuare, dl. Coman s-a adresat Inspectoratului General pentru Imigrări pentru ca acesta să comunice care este procedura și condițiile în care soțul său poate obține reședința în România, pe baza Directivei 2004/38/CE. Prin adresa nr. 2447180 din 11 ianuarie 2013, Inspectoratul General pentru Imigrări a răspuns că prelungirea dreptului de ședere temporară pentru dl. Hamilton, ca cetățean american, în condițiile prevăzute de normele naționale privind imigrația, coroborate cu celelalte acte normative relevante în materie, nu poate fi efectuată în scopul reîntregirii familiei. Totodată, a arătat că dl. Hamilton poate solicita

prelungirea dreptului de ședere pe teritoriul național în orice alt scop, cu îndeplinirea condițiilor generale și speciale prevăzute de O.U.G. nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, însă nu pe baza Directivei 2004/38/CE⁵.

20. Dl. Coman și dl. Hamilton au apreciat că Inspectoratul General pentru Imigrări și Ministerul Afacerilor Interne i-au discriminat pe criteriul orientării sexuale în exercitarea drepturilor aferente liberei circulații a persoanelor în Uniunea Europeană, astfel cum au fost stabilite prin Directiva 2004/38/CE, și au formulat o acțiune împotriva acestor autorități în fața Judecătoriei Sectorului 5 București, solicitând instanței să oblige pârâtele să înceteze această discriminare împotriva reclamanților și să adopte o reglementare prin care să dispună aplicarea, în mod nediscriminatoriu, a condițiilor pentru exercitarea dreptului la liberă circulație în Uniunea Europeană pentru cuplurile de același sex căsătorite.

21. În cadrul acestei acțiuni, reclamanții au invocat excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 277 alin. (2) și (4) C.civ., susținând că acestea ar fi contrare dispozițiilor art. 4 (Unitatea poporului și egalitatea între cetățeni), art. 16 (Egalitatea în drepturi) și art. 26 (Viața intimă, familială și privată) din Constituția României⁶. În motivarea excepției, reclamanții au susținut că nerecunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex legal întocmite în străinătate, în ceea ce privește exercitarea dreptului la ședere, reprezintă o încălcare a dreptului la viață intimă, familială și privată și o inegalitate pe criteriul orientării sexuale.

22. Ulterior, pe parcursul dezbaterilor în fața Curții Constituționale a României, reclamanții au solicitat formularea unor întrebări preliminare către Curtea de Justiție a Uniunii Europene cu privire la interpretarea anumitor prevederi ale Directivei 2004/38/CE și ale Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în ceea ce privește aplicarea dreptului la rezidență stabilit de directivă în cazul soțului de același sex al unui cetățean al Uniunii Europene.

23. Față de cele de mai sus, Curtea Constituțională a României a considerat necesară clarificarea prealabilă a acestor aspecte privind interpretarea dreptului Uniunii, în vederea soluționării excepției de neconstituționalitate, și a decis să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții de Justiție următoarele întrebări preliminare:

„1. «Soț» din art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38/EC, coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2. Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/EC, coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Carta drepturilor

---

⁵ În răspunsul formulat de Inspectoratul General pentru Imigrări au fost invocate prevederile Directivei 2004/38/CE, prevederile art. 62 – Prolungirea dreptului de ședere temporară pentru reîntregirea familiei, din O.U.G. nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, prevederile art. 41 alin. (3) și (7) din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, referitoare la înscrierea/transcrierea actelor de stare civilă ale cetățenilor români, întocmite de autoritățile străine, respectiv interzicerea transcrierii/înscrierii certificatelor sau extrase lor de stare civilă emise de autoritățile străine privind căsătoria dintre persoane de același sex ori a parteneriatelor civile încheiate sau contractate în străinătate, fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini, precum și prevederile art. 277 alin. (2) C.civ.

⁶ Au fost invocate, totodată, prevederile art. 8 (Dreptul la respectarea vieții private și de familie) și art. 14 (Interzicerea discriminării) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

fundamentale ale Uniunii Europene cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

3. Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind «orice alt membru de familie» în sensul art. 3 alin. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/EC, ori «partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător», în sensul art. 3 alin. (2) lit. b) din Directiva 2004/38/EC, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

4. Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (2) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/EC, coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european”?

III. ANALIZĂ JURIDICĂ

1. Observații preliminare

24. Așa cum rezultă de mai sus, Curtea Constituțională adresează Curții de Justiție întrebări cu privire la interpretarea Directivei 2004/38/CE în legătură cu situația unui resortisant al unui stat terț, căsătorit cu un cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean.

25. Din perspectiva dreptului la liberă circulație, situația unui cetățean al Uniunii în statul al cărui resortisant este acesta este de obicei calificată ca fiind aceea a unui „resortisant care se întoarce”, adică un cetățean al Uniunii care, după ce și-a exercitat dreptul la liberă circulație în unul sau mai multe state membre – gazdă, se întoarce în statul membru al cărui resortisant este (statul membru de origine).

26. În astfel de cazuri, conform unei jurisprudențe constante a Curții⁷, Directiva 2004/38/CE nu poate constitui temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unor state terțe, membri de familie ai unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean. Astfel, art. 3 alin. (1) din această directivă stabilește că aceasta se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru „altul decât acela al cărui resortisant este”. Prin urmare, având în vedere că, în virtutea principiilor de drept internațional, un stat nu poate să refuze propriilor resortisanți dreptul de a avea acces pe teritoriul său și de a avea reședința pe teritoriul respectiv, Directiva 2004/38/CE are vocația de a reglementa numai condițiile de intrare și de ședere a unui cetățean al Uniunii în alte state membre decât cel al cărui resortisant este⁸.

⁷ A se vedea în acest sens hotărârea Curții în cauza C-456/12, O & B, EU:C:2014:135, pct. 37.

⁸ A se vedea în acest sens hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 42 și jurisprudența citată la acest punct.

27. Chiar dacă resortisantul unui stat terț nu poate beneficia de un drept de ședere derivat în statul membru a cărui resortisantă este persoana de referință a acestuia (în cauza de față, cetățeanul român) în temeiul Directivei 2004/38/CE, Curtea a considerat că un astfel drept de ședere se poate întemeia direct pe art. 21 alin. (1) TFUE⁹.

28. Curtea a raționat că finalitatea și justificarea dreptului de ședere derivat se întemeiază pe constatarea că refuzul recunoașterii unui astfel de drept este de natură să aducă atingere libertății de circulație a cetățeanului Uniunii, descurajându-l să își exercite drepturile de intrare și ședere în statul membru gazdă¹⁰. Astfel, Curtea a decis că, atunci când un cetățean al Uniunii a locuit împreună cu un membru al familiei sale, resortisant al unui stat terț, în alt stat membru decât cel al cărui resortisant este, acest resortisant al unui stat terț trebuie să beneficieze, la întoarcerea acestui cetățean al Uniunii în statul membru al cărui resortisant este, în temeiul dreptului Uniunii, de un drept de ședere derivat în acest ultim stat. Dacă acest resortisant al unui stat terț nu ar dispune de un asemenea drept, lucrătorul, cetățean al Uniunii, ar putea fi descurajat să părăsească statul membru al cărui resortisant este pentru a exercita o activitate salariată pe teritoriul altui stat membru din cauza lipsei certitudinii, pentru acest lucrător, că poate continua, după întoarcerea în statul membru de origine, o viață de familie eventual începută, ca efect al unei căsătorii sau al unei reîntregiri a familiei, în statul membru gazdă.

29. În consecință, dreptul de ședere derivat al resortisantului unui stat terț decurge în mod direct din art. 21 alin. (1) TFUE, pentru a garanta efectul util al dreptului la liberă circulație al cetățenilor Uniunii.

30. De asemenea, Curtea a apreciat că, în astfel de cazuri, condițiile de acordare a dreptului de ședere a membrilor de familie nu trebuie să fie, în principiu, mai stricte decât cele prevăzute în Directiva 2004/38/CE. Chiar dacă Directiva nu acoperă un astfel de drept de întoarcere, ea trebuie aplicată prin analogie în ceea ce privește condițiile de ședere a cetățeanului Uniunii în alt stat membru decât cel al cărui resortisant este, dat fiind că, în ambele cazuri, cetățeanul Uniunii este cel care constituie persoana de referință pentru ca unui resortisant al unui stat terț, membru de familie al acestui cetățean al Uniunii, să i se poată acorda un drept de ședere derivat¹¹.

31. Prin urmare, Comisia va răspunde la întrebările preliminare prin prisma aplicării directe a art. 21 alin. (1) TFUE în lumina condițiilor de acordare a dreptului de intrare și de ședere prevăzute de Directiva 2004/38/CE, care se aplică prin analogie într-o astfel de speță.

32. În plus, Comisia dorește să semnaleze că, potrivit jurisprudenței Curții¹², un obstacol în calea exercitării dreptului la liberă circulație, așa cum am arătat la pct. 28 din prezentele observații, apare doar atunci când șederea cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă se caracterizează „printr-o efectivitate suficientă pentru a-i permite începerea sau consolidarea unei vieți de familie în acest stat membru”. O ședere de până la 3 luni nu a fost considerată de Curte ca fiind o stabilire care să facă propice începerea sau consolidarea unei vieți de familie în acest stat membru. *A contrario*, o ședere pe o perioadă mai lungă de trei luni sau dobândirea unui drept de ședere permanent impune, în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE, ca viața

⁹ A se vedea în acest sens hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 45 și pct. 50 și, similar, hotărârea Curții în cauza C-291/05, Eind, EU:C:2007:771, pct. 23-24 și pct. 32.

¹⁰ Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 45 și jurisprudența citată la acest punct.

¹¹ Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 50.

¹² Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 52, 54 și pct. 55.

de familie a cetățeanului Uniunii să poată fi urmată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este, prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului familiei respectiv.

33. Curtea a concluzionat că șederea efectivă în statul membru gazdă a cetățeanului Uniunii și a membrului familiei sale, resortisant al unui stat terț, este cea care dă naștere, la întoarcerea acestui cetățean al Uniunii în statul membru al cărui resortisant este, unui drept de ședere derivat în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE, în favoarea resortisantului unui stat terț cu care cetățeanul menționat a dus o viață de familie în statul membru gazdă¹³.

34. Curtea a observat de asemenea că șederi de scurtă durată, precum weekend-uri sau vacanțe petrecute în alt stat membru decât cel al cărui resortisant este acest cetățean, chiar considerate împreună, nu pot da naștere unui drept de ședere derivat în favoarea membrului de familie al cetățeanului Uniunii deoarece intră în sfera art. 6 din Directiva 2004/38/CE (*n.n.* drept de ședere pentru o perioadă de cel mult trei luni) și doar o ședere care îndeplinește condițiile prevăzute la art. 7 (*n.n.* drept de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni) sau la art. 16 din directivă (*n.n.* drept de ședere permanent)¹⁴ pot da naștere unui astfel de drept.

35. În cauza de față, așa cum am explicat la pct. 16 din prezentele observații, nu există indicii că dl. Coman și dl. Hamilton au locuit împreună, la Bruxelles, pentru o anumită perioadă de timp, în intervalul 2009-2012 sau că dl. Hamilton a obținut un drept de ședere pentru o perioadă mai lungă de 3 luni sau permanent pe teritoriul Belgiei.

36. Revine instanței de trimitere sarcina să verifice dacă dl. Coman și dl. Hamilton au locuit efectiv în Belgia și dacă, datorită vieții de familie începute sau continuate cu ocazia acestei șederi, dl. Hamilton a beneficiat de un drept de ședere în acest stat membru gazdă pentru o perioadă mai mare de trei luni sau de un drept de ședere permanent, în calitate de membru de familie al d-lui Coman.

În prezentele observații, chiar dacă nu există indicii în acest sens, Comisia va răspunde la întrebările preliminare pornind de la premisa că aceste condiții sunt îndeplinite în cauză.

III.2. Prima și a doua întrebare

37. Prin intermediul primelor două întrebări, pe care Comisia le va trata împreună, instanța națională dorește în esență să afle dacă, art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „soț” prevăzută la art. 2 alin. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/CE, care se aplică prin analogie, include soțul de același sex, dintr-un stat terț, al unui cetățean al Uniunii cu care cetățeanul s-a căsătorit conform legii unui stat membru, altul decât statul membru gazdă, iar statul membru de origine al cetățeanului Uniunii este obligat să acorde acestui membru de familie, în consecință, un drept de ședere pentru o perioadă mai lungă de trei luni.

38. Art. 2 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE conferă un drept de intrare și de ședere anumitor categorii de membri de familie care însoțesc un cetățean al Uniunii într-un stat membru gazdă: (a) soțul; (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă; (c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și

¹³ Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 56.

¹⁴ Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 59.

descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b); (d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b).

39. În aceste cazuri, cetățenii Uniunii au dreptul de intrare și dreptul de ședere pe teritoriul unui stat membru gazdă de până la 3 luni cu condiția să dețină un act de identitate sau un pașaport. Pentru o perioadă mai lungă de 3 luni, aceștia au dreptul de ședere dacă sunt economic activi sau dețin suficiente resurse pentru ei și membrii familiei astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială din statul membru gazdă și dețin o asigurare de sănătate. Aceste drepturi sunt extinse la categoriile de membri de familie identificate la pct. 37 ai cetățeanului Uniunii care îi însoțesc sau li se alătură în acest stat.

40. Precizăm în acest sens că deși instanța de trimitere face trimitere în a doua întrebare la art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/CE, în opinia Comisiei, în speță, având în vedere că dl. Hamilton este cetățean al unui stat terț, sunt aplicabile mai degrabă dispozițiile art. 7 alin. (2) din directivă, care stabilesc că dreptul de ședere pentru o perioadă mai lungă de trei luni se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute la alin. (1) al aceluiași articol.

41. În ceea ce privește noțiunea de „soț”, care se află în centrul dezbaterii în prezenta cauză, încă de la început, Comisia dorește să sublinieze că Directiva 2004/38/CE nu are drept obiect și nu poate fi interpretată în sensul că stabilește o obligație a statului membru gazdă de a recunoaște în conformitate cu normele de drept civil căsătoriile între persoane de același sex încheiate în alte state în contextul exercitării dreptului la liberă circulație de către cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora.

42. Statele membre sunt libere să adopte măsurile pe care le consideră necesare în domeniul dreptului familiei și să creeze sau nu noi instituții în acest cadru, în funcție de evoluția societății. De altfel, Curtea a constatat că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, legislația privind starea civilă a persoanelor face parte din competența statelor membre¹⁵. Conform jurisprudenței recente, „Statele membre sunt astfel libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex sau o formă alternativă de recunoaștere legală a relației lor, precum și, dacă este cazul, să prevadă data de la care o asemenea căsătorie sau o asemenea formă alternativă își va produce efectele”¹⁶.

43. Calitatea de „soț” în contextul art. 2 alin. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/CE este relevantă doar în scopul aplicării dreptului la liberă circulație, așa cum este stabilit de această directivă, pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora.

44. În acest sens, noțiunea de „soț”, în special în cadrul căsătoriilor între persoane de același sex, a fost intens dezbătută în procesul legislativ care a rezultat în adoptarea Directivei 2004/38/CE.

45. Dacă propunerea inițială a Comisiei nu conținea niciun indiciu cu privire la definirea noțiunii de „soț” cu privire la căsătoriile între persoane de același sex sau persoane de sex diferit, amendamentele Parlamentului European au vizat să recunoască ca membri de familie soțul de același sex în același mod ca și soțul de sex diferit¹⁷, parteneriatele înregistrate în conformitate cu legislația statului de origine și partenerii necăsătoriți în conformitate cu legislația și practica din statul membru gazdă sau din statul membru de origine. Comisia a

¹⁵ Hotărârea Curții în cauza C-147/08, Römer, EU:C:2011:286, pct. 38.

¹⁶ Hotărârea Curții în cauza C-443/15, Paris, EU:C:2016:897, pct. 59.

¹⁷ COM(2001) 257.

respins aceste amendamente, precizând: „Cu privire la căsătorie, Comisia este reticentă să opteze pentru o definiție a termenului de soț care face o referire expresă la soțul de același sex. Pentru moment, doar două state membre au inclus în legislație prevederi privind căsătoria între parteneri de același sex. Mai mult, în jurisprudența sa, Curtea de Justiție a clarificat că, potrivit definiției general acceptate de statele membre, termenul de căsătorie înseamnă o uniune între două persoane de sex diferit. Curtea a considerat de asemenea că o interpretare a termenilor legali pe baza evoluțiilor sociale în toate statele membre trebuie să ia în considerare situația la nivelul întregii Comunități¹⁸. Prin urmare, Comisia preferă să restrângă propunerea cu privire la conceptul de soț ca însemnând în principiu soți de sex diferit, dacă nu există evoluții ulterioare”¹⁹ (*trad. ns.*).

46. Ulterior, în etape subsecvente ale procedurii legislative, Comisia a precizat că: „Definiția dată în art. 2 pct. 2 lit. (b) a propunerii modificate includea parteneriatele înregistrate și partenerii aflați într-o relație de facto, dacă legea statului membru gazdă recunoaște o astfel de situație. Consiliul a decis să restrângă definiția la parteneriatele înregistrate, dacă legea statului membru gazdă consideră parteneriatele înregistrate ca fiind echivalente căsătoriei. În același timp, textul art. 3 a fost modificat astfel încât să prevadă că orice stat membru trebuie să faciliteze intrarea și reședința partenerului cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător. Comisia a acceptat abordarea propusă de Consiliu. Dacă este adevărat că definiția prevăzută la art. 2 pct. 2 lit. (b) este mai restrânsă decât cea prevăzută de propunerea modificată, trebuie luat în considerare că scopul art. 3 a fost extins să includă orice tip de relație durabilă. Comisia consideră că noțiunea de relație durabilă poate acoperi diverse situații: căsătoriile între persoane de același sex, parteneriatele înregistrate, coabitarea legală și căsătoria de drept comun”²⁰ (*trad. ns.*).

47. Cu toate acestea, această poziție trebuie reconsiderată, având în vedere atât evoluția societății după adoptarea Directivei 2004/38/CE, cât și a jurisprudenței în materia drepturilor fundamentale.

48. Astfel, în cuprinsul Directivei 2004/38/CE, noțiunea de „soț” este utilizată în mod neutru, în sensul comun de „persoană căsătorită”. În lipsa unei definiții sau a unor clarificări, această noțiune se poate referi la orice căsătorie calificată ca atare într-un stat membru, inclusiv la o căsătorie între persoane de același sex. Textul directivei permite așadar o interpretare a noțiunii de „soț” care include atât soții din căsătoriile între persoane de sex diferit, cât și soții din căsătoriile între persoane de același sex.

---

¹⁸ Hotărârea Curții în cauza O & B, EU:C:2014:135, pct. 59.

¹⁹ Propunere modificată pentru o Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora (prezentată de Comisie în conformitate cu art. 250 alin. (2) din Tratatul CE) – COM/2003/0199 final – COD 2001/0111, p. 6.

²⁰ Comunicare a Comisiei către Parlamentul European în conformitate cu al doilea subparagraf al art. 251 alin. (2) din Tratatul CE privind poziția comună a Consiliului privind adoptarea unei Directive a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora (SEC/2003/1293 final – COD 2001/0111), p. 5.

(<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52003SC1293>).

49. Comisia a precizat deja că „În principiu, căsătoriile valabil încheiate oriunde în lume trebuie să fie recunoscute în scopul aplicării directivei”²¹. De asemenea, Curtea a statuat că, pentru scopurile Directivei 2004/38/CE, „resortisantul unei țări terțe, soț al unui cetățean al Uniunii care locuiește într-un stat membru a cărui cetățenie nu o deține, care însoțește sau se alătură acestui cetățean al Uniunii, beneficiază de dispozițiile directivei menționate, oricare ar fi locul și data căsătoriei lor, precum și oricare ar fi modul în care acest resortisant al unei țări terțe a intrat în statul membru gazdă”²².

50. În plus, în timp ce la momentul adoptării Directivei 2004/38/CE doar două state membre permiteau căsătoriile între persoane de același sex, în prezent, din informațiile de care dispune Comisia rezultă că 11 state membre prevăd în legislația națională căsătoriile între persoane de același sex²³, 1 stat membru recunoaște căsătoriile între persoane de același sex încheiate într-un alt stat, iar dintre statele care nu au prevăzut sau nu recunosc căsătoriile între persoane de același sex, 10 state membre²⁴ permit parteneriatele între persoane de același sex.

51. O astfel de evoluție generală a fost constatată și de CEDO care a observat că, având în vedere evoluția atitudinii sociale față de cuplurile de același sex, un număr considerabil de state membre au acordat recunoaștere legală acestora²⁵. În plus, aceeași Curte a constatat că chiar anumite prevederi de dreptul Uniunii reflectă de asemenea tendința crescută să includă cuplurile de același sex în noțiunea de familie²⁶.

52. Mai mult, atunci când aplică dreptul Uniunii, statele membre trebuie să respecte Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. De altfel, potrivit considerentului (31) din Directiva 2004/38/CE, „Prezenta directivă respectă drepturile și libertățile fundamentale, precum și principiile recunoscute în special de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În conformitate cu principiul interzicerii discriminării prevăzut de Cartă, statele membre ar trebui să pună în aplicare prezenta directivă fără să facă nici o discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenenței la o minoritate etnică, avere, naștere, invaliditate, vârstă sau orientare sexuală”.

53. Instanța de trimitere invocă, în contextul celei de-a doua întrebări, dispozițiile art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă. Dintre acestea, Comisia consideră că sunt relevante în prezenta cauză dispozițiile art. 7 (Respectarea vieții private și de familie) și ale art. 21 (Nediscriminarea)²⁷,

---

²¹ Comunicare a Comisiei către Parlamentul European și Consiliu privind orientări pentru o mai bună transpunere și aplicare a Directivei 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora (COM(2009)313).

²² Hotărârea Curții în cauza C-127/08, Metock și alții, EU:C:2008:449, pct. 99.

²³ Și 2 state din Spațiul Economic European.

²⁴ Și un stat din Spațiul Economic European.

²⁵ Hotărârea CEDO în cauza *Pajić c. Croației* din 23 februarie 2016, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 64 și jurisprudența citată la acest punct.

²⁶ CEDO se referă la Directiva 2004/38/CE și la Directiva 2003/86/CE privind dreptul la reîntregirea familiei.

²⁷ Aceste dispoziții corespund dispozițiilor art. 8 și, respectiv art. 14, din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950. Potrivit art. 52 alin. (3) din Cartă, „În măsura în care prezenta Cartă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Această dispoziție nu împiedică dreptul Uniunii să confere o protecție mai largă”.

atât pentru a furniza un răspuns util la a doua întrebare, cât și la prima întrebare. În ceea ce privește art. 9 (Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie), Comisia observă că dl. Coman și dl. Hamilton și-au exercitat deja dreptul de a se căsători, iar întrebările preliminare nu vizează vreo obligație a statului român de a asigura cadrul legal pentru recunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex. Mai mult, potrivit explicațiilor cu privire la art. 9 din Cartă, acest articolul nu interzice și nici nu poate impune acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex. De asemenea, art. 45 (Libertatea de circulație și de ședere), își găsește expresia în cauza de față în Directiva 2004/38/CE care reglementează condițiile de exercitare a acestor drepturi pe teritoriul statelor membre de către cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora.

54. În ceea ce privește dispozițiile relevante, în primul rând, așa cum rezultă din jurisprudența CEDO²⁸, nu există niciun dubiu că relația unui cuplu de același sex face parte din noțiunea de „viață privată”. Curtea a constatat în acest sens că acesta este un concept larg care include, printre altele, dreptul de a stabili și a dezvolta relații cu alte ființe umane. De asemenea, acest concept include elemente, precum identificarea de gen, orientarea sexuală și viața sexuală. Prin prisma evoluției sociale, așa cum ne-am referit la pct. 51 din prezentele observații, Curtea a considerat că este artificial să-și mențină opinia că, spre deosebire de un cuplu de sex diferit, un cuplu de același sex nu se poate bucura de „viață de familie” în sensul art. 8 din Convenția europeană²⁹.

55. Așa cum a observat CEDO³⁰, dacă art. 8 din Convenția europeană nu se poate interpreta ca implicând pentru un stat contractant o obligație generală de a respecta alegerea, de către o familie, a domiciliului comun și de a accepta instalarea soților care nu sunt resortisanți în statul respectiv sau de a autoriza reîntregirea familiei pe teritoriul lor, aceasta nu înseamnă că deciziile luate de state în materie de imigrare nu pot, în anumite cazuri, să constituie o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie protejate de art. 8 din Convenția europeană mai ales dacă cei interesați au, în statul membru gazdă, legături personale sau familiale suficient de puternice care riscă să fie grav compromise în cazul aplicării măsurii respective.

56. În al doilea rând, conform jurisprudenței recente, „În acest context, Curtea a constatat că starea civilă și prestațiile care derivă din aceasta reprezintă materii ce intră în competența statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe. Cu toate acestea, în exercitarea competenței menționate, statele membre trebuie să respecte dreptul Uniunii și în special dispozițiile referitoare la principiul nediscriminării (a se vedea Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko, C- 267/06, EU:C:2008:179, pct. 59)”³¹.

57. Art. 21 din Cartă se aplică atunci când există un tratament diferențiat între persoanele aflate în situații comparabile sau dacă nu se aplică un tratament diferit unor persoane a căror situație este în mod esențial diferită. Orientarea sexuală este unul dintre motivele identificate în mod expres în cuprinsul acestei dispoziții.

---

²⁸ Hotărârea CEDO în cauza *Pajić c. Croației* din 23 februarie 2016, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 61 și jurisprudența citată la acest punct.

²⁹ Hotărârea CEDO în cauza *Pajić c. Croației* din 23 februarie 2016, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 64 și jurisprudența citată la acest punct.

³⁰ Hotărârea CEDO în cauza *Taddeucci și McCall c. Italiei* din 30 iunie 2016, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 56 și jurisprudența citată la acest punct.

³¹ Hotărârea Curții în cauza C-443/15, Paris, EU:C:2016:897, pct. 58.

58. Comisia observă că, în cauza de față, d-lui. Hamilton i s-a refuzat un drept de ședere pe o perioadă mai lungă de trei luni din motive de reîntregire a familiei deoarece în România căsătoria încheiată de acesta cu dl. Coman, ca fiind o căsătorie între persoane de același sex, nu este acceptată. În continuare, Comisia notează că în România nu sunt posibile nici parteneriatele înregistrate și nici alte modalități juridice prin intermediul cărora cuplurile de același sex să obțină o recunoaștere legală a situației lor sau prin care d-lui. Hamilton să îi poată fi recunoscută calitatea de „membru de familie” al d-lui Coman. Autoritățile române, de altfel, au precizat că dl. Hamilton poate solicita drept de ședere din alte motive, mai puțin pentru reîntregirea familiei. Prin urmare, situația acestora a fost tratată în mod diferit decât cea a unui cuplu căsătorit de sex diferit.

59. CEDO a stabilit că o diferență de tratament a unor situații comparabile este discriminatorie dacă nu se bazează pe o justificare obiectivă și rezonabilă, adică nu urmărește un scop legitim, și nu există o legătură de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat³². De asemenea, diferențele fondate pe orientarea sexuală trebuie justificate pe baza unor motive imperioase, sau, altfel spus, pe baza unor motive extrem de solide și convingătoare³³. În orice caz, o astfel de justificare trebuie furnizată de statul în cauză.

60. În cauza de față, trimiterea preliminară nu conține nicio informație cu privire la existența unei astfel de justificări privind diferența de tratament față de un cuplu căsătorit de sex diferit. CEDO a considerat totuși, spre exemplu, că protecția familiei tradiționale nu poate constitui un astfel de motiv extrem de solid și convingător pentru o discriminare din motive de orientare sexuală care să justifice refuzul unui permis de ședere pentru reîntregirea familiei partenerului de același sex dintr-un stat terț³⁴.

61. În continuare, în aceeași cauză, Curtea a observat că statul respectiv, fără o justificare obiectivă și rezonabilă, nu a ținut seama de faptul că, spre deosebire de cuplurile de sex diferit, cuplurile de același sex nu au nicio posibilitate de recunoaștere legală a relației lor, pentru a putea obține, în conformitate cu normele interne, un permis de ședere pentru familie³⁵. Un raționament similar se poate aplica și în prezenta cauză, având în vedere că dl. Hamilton nu are nicio posibilitate în România de a i se recunoaște calitatea de „membru de familie” și în consecință de a obține un drept de ședere în această calitate pe baza Directivei 2004/38/CE.

62. În concluzie, având în vedere raționamentul de mai sus, Comisia consideră că art. 21 alin. (1) TFEU trebuie interpretat în sensul că noțiunea de „soț” prevăzută la art. 2 alin. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/CE, care se aplică prin analogie, aplicat în lumina dispozițiilor art. 7 și art. 21 din Cartă, include soțul de același sex al unui cetățean al Uniunii care se întoarce în statul membru de origine după ce și-a exercitat dreptul la liberă circulație într-un alt stat membru. În măsura în care cetățeanul Uniunii a început sau și-a consolidat o viață de familie cu un resortisant dintr-un stat terț pe teritoriul unui alt stat membru, aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere, condițiile de acordare a dreptului de ședere pentru o perioadă mai lungă de trei luni soțului de același sex, resortisant al unui stat terț, al unui cetățean al

³² Hotărârea în cauza *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 87.

³³ Hotărârea în cauza *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 89 și jurisprudența citată la acest punct.

³⁴ Hotărârea în cauza *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 93.

³⁵ Hotărârea în cauza *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 94.

Uniunii, nu ar trebui să fie mai restrictive decât cele prevăzute la art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE aplicate în lumina dispozițiilor art. 7 și art. 21 din Cartă.

III. A treia și a patra întrebare

63. Având în vedere răspunsurile furnizate la prima și la a doua întrebare, Comisia consideră că nu este necesar să se răspundă la a treia și la a patra întrebare.

IV. CONCLUZII

64. În consecință, Comisia propune Curții să răspundă la întrebările preliminare după cum urmează:

„Art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că noțiunea de «soț» prevăzută la art. 2 alin. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/CE, care se aplică prin analogie, aplicat în lumina dispozițiilor art. 7 și art. 21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, include soțul de același sex al unui cetățean al Uniunii care se întoarce în statul membru de origine după ce și-a exercitat dreptul la liberă circulație într-un alt stat membru. În măsura în care cetățeanul Uniunii a început sau și-a consolidat o viață de familie cu un resortisant dintr-un stat terț pe teritoriul unui alt stat membru, aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere, condițiile de acordare a dreptului de ședere pentru o perioadă mai lungă de trei luni soțului de același sex, resortisant al unui stat terț, al cetățeanului al Uniunii, nu ar trebui să fie mai restrictive decât cele prevăzute la art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE aplicate în lumina dispozițiilor art. 7 și art. 21 din Cartă”.

Elisabetta MONTAGUTI Luminița NICOLAE Ion ROGALSKI
Agenți ai Comisiei

► Opinia consultativă a Avocatului General al Curții de Justiție a Uniunii Europene

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL MELCHIOR WATHELET

prezentate la 11 ianuarie 2018¹

Cauza C-673/16

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept împotriva

Inspectoratului General pentru Imigrări,

Ministerului Afacerilor Interne,

Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării

[cerere de decizie preliminară formulată de Curtea Constituțională (România)]

I. Introducere

1. Prezenta cerere de decizie preliminară privește art. 2 pct. 2 litera (a), art. 3 alin. (1) și alin. (2) lit. (a) și (b) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul

statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE³⁶.

2. Ea oferă Curții ocazia de a se pronunța, pentru prima dată, cu privire la noțiunea „soț”, în sensul Directivei 2004/38, în contextul unei căsătorii încheiate între doi bărbați. Demersul este delicat, întrucât, fiind vorba în cazul căsătoriei despre o instituție *juridică*, și aceasta în cadrul specific și limitat al liberei circulații a cetățenilor Uniunii, definiția care va fi reținută cu privire la noțiunea „soț” va afecta în mod necesar însăși identitatea bărbaților și a femeilor în cauză – și, așadar, demnitatea lor – dar și concepția personală și socială pe care cetățenii Uniunii o au cu privire la căsătorie, care poate varia de la o persoană la alta, de la un stat membru la altul.

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

1. Carta

3. Art. 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „Carta”), intitulat „Respectarea vieții private și de familie”, prevede: „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor”.

4. Potrivit art. 9 din Cartă, „dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi”.

5. Art. 21 alin. (1) din Cartă interzice, la rândul său, „discriminarea de orice fel, bazată pe motive, precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală”.

2. Tratatul FUE

6. Potrivit art. 21 TFUE, „orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora”.

3. Directiva 2004/38

7. Considerentele (2), (5), (6) și (31) ale Directivei 2004/38 au următorul cuprins: „(2) Libera circulație a persoanelor constituie una dintre libertățile fundamentale ale pieței interne, care reprezintă un spațiu fără frontiere interne, în care libertatea este asigurată în conformitate cu dispozițiile tratatului.

[...]

(5) Pentru a se putea exercita în condiții obiective de libertate și demnitate, dreptul tuturor cetățenilor Uniunii la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre ar trebui să fie acordat și membrilor familiilor acestora, indiferent de cetățenie. În sensul prezentei

---

³⁶ JO 2004, L 158, p. 77, rectificări în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56.

directive, definiția „membriilor de familie” ar trebui să includă partenerul înregistrat, în cazul în care legislația statului membru gazdă tratează parteneriatul înregistrat drept un echivalent al căsătoriei.

(6) În scopul menținerii unității familiei în sens larg și fără a aduce atingere interzicerii discriminării pe criteriul cetățeniei, situația persoanelor care nu sunt incluse în definiția membrilor de familie în conformitate cu prezenta directivă și care, prin urmare, nu se bucură automat de dreptul de intrare și ședere în statul membru gazdă ar trebui să fie examinată de statul membru gazdă pe baza propriei legislații interne, pentru a decide dacă se poate acorda intrarea și șederea unor asemenea persoane, luând în considerare relația lor cu cetățeanul Uniunii sau orice alte împrejurări, precum dependența lor financiară sau fizică de cetățeanul Uniunii.

[...]

(31) Prezenta directivă respectă drepturile și libertățile fundamentale, precum și principiile recunoscute în special de Cartă, în conformitate cu principiul interzicerii discriminării prevăzut de Cartă, statele membre ar trebui să pună în aplicare prezenta directivă fără să facă nicio discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate etnică, avere, naștere, invaliditate, vârstă sau orientare sexuală”.

8. Art. 2 din Directiva 2004/38, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentei directive:

[...]

2. prin „membru de familie” se înțelege:

(a) soțul;

(b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;

(c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la lit. (b);

(d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la lit. (b);

9. Art. 3 din Directiva 2004/38, intitulat „Destinatarii”, are următorul cuprins:

„(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. 2, care îl însoțesc sau i se alătură.

(2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane:

(a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la art. 2 pct. 2 și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii;

(b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane”.

10. Art. 7 alin. (1) și (2) din Directiva 2004/38, intitulat „Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni”, prevede:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care:

(a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau

(b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau

(c) – sunt înscrși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studiului, inclusiv de formare profesională și

– dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau

(d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la lit. (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alin. (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alin. (1) lit. (a), (b) sau (c)”.

B. Dreptul român

11. Potrivit art. 259 alin. (1) și (2) C.civ.:

„(1) Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

(2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie”.

12. Potrivit art. 277 alin. (1), (2) și (4) C.civ.:

„(1) Este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex.

(2) Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România. [...]

(4) Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii și Spațiului Economic European rămân aplicabile”.

III. Situația de fapt din litigiul principal

13. Domnul Relu Adrian Coman este un cetățean român care are și cetățenie americană. Acesta l-a întâlnit pe domnul Robert Claboum Hamilton, cetățean american, la New York (Statele Unite), în luna iunie 2002. Au locuit împreună în Statele Unite din luna mai 2005 până în luna mai 2009. La acea dată, domnul Coman s-a stabilit la Bruxelles pentru a lucra la

Parlamentul European ca asistent parlamentar, în timp ce domnul Hamilton a rămas la New York. Ei s-au căsătorit la Bruxelles la 5 noiembrie 2010.

14. În luna martie 2012, domnul Coman a încetat să mai lucreze la Parlament și a rămas la Bruxelles. În luna decembrie 2012, domnul Coman și soțul său au inițiat demersurile administrative pe lângă autoritățile române pentru a obține documentele necesare pentru ca domnul Coman să poată, împreună cu soțul său, care nu este resortisant al Uniunii, să lucreze și să locuiască în mod legal în România pentru o perioadă mai mare de trei luni.

15. Prin scrisoarea din 11 ianuarie 2013, Inspectoratul General pentru Imigrări (România) a respins cererea lor. În opinia acestuia, prelungirea dreptului de ședere temporară pentru un cetățean american în condițiile prevăzute de legislația românească privind imigrația, coroborată cu celelalte dispoziții legale relevante în materie, nu poate fi efectuată în scopul reîntregirii familiei.

16. La 28 octombrie 2013, domniile Coman și Hamilton au introdus, împreună cu Asociația Accept, o acțiune împotriva deciziei Inspectoratului General pentru Imigrări la Judecătoria Sectorului 5 București (România).

17. În cadrul acestui litigiu, ei au invocat o excepție de neconstituționalitate împotriva dispozițiilor art. 277 alin. (2) și (4) C.civ. În opinia lor, nerecunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex încheiate în străinătate, în vederea exercitării dreptului de ședere, reprezintă o încălcare a dispozițiilor Constituției României privind respectarea dreptului la viață intimă, familială și privată, precum și a principiului egalității în drepturi.

18. La 18 decembrie 2015, Judecătoria Sectorului 5 București a sesizat Curtea Constituțională (România) pentru a se pronunța cu privire la excepția respectivă. Aceasta din urmă a considerat că prezenta cauză se referea strict la recunoașterea efectelor unei căsătorii legal încheiate în străinătate între un cetățean al Uniunii și soțul său de același sex, resortisant al unei țări terțe, în raport cu dreptul la viață de familie și cu dreptul la liberă circulație, din perspectiva interdicției discriminării pe motiv de orientare sexuală. În acest context, instanța de trimitere are îndoieli cu privire la interpretarea care trebuie dată mai multor noțiuni utilizate de Directiva 2004/38 coroborate cu Carta și cu jurisprudența recentă a Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la dreptul la o viață de familie. În consecință, aceasta a hotărât să suspende judecarea cauzei și să solicite Curții să se pronunțe cu titlu preliminar.

IV. Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene

19. Prin decizia din 29 noiembrie 2016, primită de Curte la 30 decembrie 2016, Curtea Constituțională a hotărât, așadar, să adreseze Curții de Justiție a Uniunii Europene următoarele întrebări preliminare:

„1) «Soț» din art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38, coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2) Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. 2³⁷ din Directiva 2004/38, coroborate cu articolele 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

3) Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind „orice alt membru de familie, [...]” în sensul art. 3 alin. (2) lit. (a) din Directiva 2004/38 ori „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător” în sensul art. 3 alin. (2) lit. (b) din Directiva 2004/38, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

4) Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (2) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38, coroborate cu articolele 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?”

20. Reclamanții din litigiul principal, guvernele român, maghiar, neerlandez și polonez, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise.

21. În plus, cu excepția guvernului Țărilor de Jos, toate aceste părți s-au exprimat în ședința care a avut loc la 21 noiembrie 2017. Guvernul leton și Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, care nu depuseseră observații scrise, și-au putut de asemenea prezenta argumentele în cadrul acestei ședințe.

V. Analiză

A. Cu privire la aplicabilitatea Directivei 2004/38

22. Art. 3 alin. (1) din Directiva 2004/38 definește destinatarii acestei directive ca fiind „orice cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința *într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este*, precum și membrii familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. 2, care îl însoțesc sau i se alătură”.

23. În cadrul litigiului principal, domnul Hamilton nu poate invoca, așadar, directiva în favoarea sa. Astfel, după cum a statuat deja Curtea într-un mod deosebit de clar, „rezultă dintr-o interpretare literală, sistematică și teleologică a dispozițiilor Directivei 2004/38 că acestea nu pot constitui temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unor

---

³⁷ Pare să existe o eroare materială în modul de redactare a celei de a doua întrebări. Astfel, instanța de trimitere face referire în întrebarea amintită la art. 7 alin. (1) din Directiva nr. 2004/38. Or, întrucât domnul Hamilton este cetățean al unui stat terț, această dispoziție nu se aplică situației sale, contrar art. 7 alin. (2) din directiva amintită. De altfel, această din urmă dispoziție este menționată în cea de a patra întrebare.

state terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean³⁸.

24. Cu toate acestea, Curtea a recunoscut că un drept de ședere derivat se putea întemeia, în anumite circumstanțe, pe art. 21 alin. (1) TFUE și că, în acest cadru, Directiva 2004/38 trebuia aplicată prin analogie³⁹.

25. Astfel, dacă resortisantul unui stat terț, membru de familie al unui cetățean al Uniunii, nu ar dispune de un drept de ședere în statul membru al cărui resortisant este cetățeanul Uniunii, acesta ar putea fi descurajat să părăsească acest stat pentru a exercita o activitate pe teritoriul altui stat membru din cauza lipsei certitudinii că va putea continua după întoarcerea în statul membru de origine o viață de familie eventual începută în statul membru gazdă⁴⁰. Pentru a putea beneficia de acest drept de ședere derivat, șederea cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă trebuie să se caracterizeze printr-o efectivitate suficientă pentru a-i permite începerea sau consolidarea unei vieți de familie⁴¹.

26. Prin urmare, este consacrat în prezent că, „atunci când, cu ocazia unei șederi efective a cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute la art. 7 alin. (1) și (2) din Directiva 2004/38, a început sau s-a consolidat o viață de familie în acest stat membru, efectul util al drepturilor pe care respectivul cetățean al Uniunii le are în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE impune ca viața de familie a acestui cetățean în statul membru gazdă să poată fi urmată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este, prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului de familie respectiv, resortisant al unui stat terț. Într-adevăr, în lipsa unui asemenea drept de ședere derivat, acest cetățean al Uniunii ar fi descurajat să părăsească statul membru al cărui resortisant este pentru a-și exercita dreptul de ședere, în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE, pe teritoriul altui stat

---

³⁸ Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 37). A se vedea de asemenea Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții (C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 53), și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 33).

³⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 50 și 61), Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții (C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 54 și 55), Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 46 și 61), precum și, în privința Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO 1968, L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11), Hotărârea din 11 decembrie 2007, Eind (C-291/05, EU:C:2007:771, pct. 39).

⁴⁰ A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2007, Eind (C-291/05, EU:C:2007:771, pct. 35, 36 și 45), Hotărârea din 8 noiembrie 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, pct. 70), precum și Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 46). Încă din anul 1992, Curtea a statuat că dreptul de circulație și dreptul de stabilire recunoscute resortisantului Uniunii prin tratate „nu și-ar putea produce efectele depline în cazul în care acest resortisant ar putea fi deturnat de la exercitarea acestora prin obstacole, în țara sa de origine, în calea intrării și a șederii soțului său. Acesta este motivul pentru care soțul unui resortisant al Uniunii care a făcut uz de drepturile respective trebuie, atunci când acesta din urmă revine în țara sa de origine, să dispună de cel puțin aceleași drepturi de intrare și de ședere ca și cele pe care i le-ar recunoaște dreptul Uniunii în cazul în care soțul sau soția sa ar alege să intre și să locuiască în alt stat membru” (Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh, C-370/90, EU:C: 1992:296, pct. 23). Pentru o aplicare a acestei jurisprudențe, a se vedea de asemenea Hotărârea din 11 iulie 2002, Carpenter (C-60/00, EU:C:2002:434, pct. 38 și 39).

⁴¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 51).

membru, din cauza lipsei certitudinii că poate continua în statul membru din care este originar o viață de familie alături de rudele sale apropiate astfel începută sau consolidată în statul membru gazdă⁴².

27. În speță, pare să fie cert că domnii Coman și Hamilton au consolidat în mod real o viață de familie cu ocazia șederii efective în Belgia a primului, cetățean al Uniunii. Astfel, după ce au locuit împreună timp de patru ani la New York și au întemeiat, cu această ocazie, o viață de familie⁴³, relația lor a fost în mod incontestabil consolidată prin căsătoria lor, la Bruxelles, la 5 noiembrie 2010.

28. Faptul că domnul Hamilton nu a locuit în mod neîntrerupt cu domnul Coman în acest oraș nu este, în opinia noastră, de natură să lipsească relația lor de caracterul său efectiv. Astfel, într-o lume globalizată, nu este rar ca un cuplu în care unul dintre membri lucrează în străinătate să nu împartă aceeași locuință pe perioade mai mult sau mai puțin lungi ca urmare a distanței care separă cele două țări, a accesibilității mijloacelor de transport, a locului de muncă al celuilalt soț sau chiar a școlarității copiilor. Această lipsă a coabitării nu poate avea în sine o incidență asupra existenței unei relații stabile certe – ceea ce este cazul – și, în consecință, asupra existenței unei vieți de familie⁴⁴.

29. Prin urmare, întrebările adresate de instanța de trimitere rămân pertinente întrucât interpretarea dispozițiilor menționate în cererea de decizie preliminară poate fi utilă pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată Curtea Constituțională.

B. Cu privire la prima întrebare preliminară

30. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă noțiunea „soț” utilizată la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă se aplică unui resortisant al unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit legal conform legii unui stat membru, altul decât statul gazdă.

31. Părțile care au depus observații propun *două răspunsuri total diferite*. Conform reclamanților din litigiul principal, guvernului Țărilor de Jos și Comisiei, art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 trebuie să facă obiectul unei interpretări autonome și uniforme. Potrivit acesteia, resortisantul unui stat terț de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit legal conform dreptului unui stat membru ar fi vizat de noțiunea „soț”. În schimb, guvernele român, leton, maghiar și polonez consideră că această noțiune nu intră sub incidența dreptului Uniunii, ci trebuie definită în raport cu legea statului membru gazdă.

---

⁴² A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 51).

⁴³ Potrivit jurisprudenței Curții, „resortisanții unor țări terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, au, în temeiul Directivei 2004/38, dreptul de a se alătura acestui cetățean al Uniunii în statul membru gazdă, indiferent dacă acesta din urmă s-a stabilit în respectivul stat înainte sau după ce a întemeiat o familie” (Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 90; *s.n.*).

⁴⁴ A se vedea în acest sens CEDO, 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții c. Greciei*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, pct. 73, CEDO, 21 iulie 2015, *Oliari și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2015:0721JUD001876611, pct. 169, precum și CEDO, 23 februarie 2016, *Pajic c. Croației*, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 65. Realitatea vieții de cuplu a domnilor Coman și Hamilton anterior „consolidării” sale într-un stat membru al Uniunii permite să se distingă situația lor de cele aflate la originea Hotărârii din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135).

32. În opinia noastră, această din urmă teză nu poate fi urmată. Dimpotrivă, considerăm că interpretarea autonomă se impune și că aceasta conduce la înțelegerea noțiunii „soț” în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 indiferent de sexul persoanei care este căsătorită cu un cetățean al Uniunii.

1. O interpretare autonomă a noțiunii „soț”

33. Deși art. 2 pct. 2 lit. (b) din Directiva 2004/38 face trimitere, cu privire la parteneriatul înregistrat, la „condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă”, art. 2 pct. 2 lit. (a) din această directivă nu cuprinde nicio trimitere la dreptul statelor membre pentru a stabili calitatea de „soț”.

34. Or, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, rezultă atât din cerința aplicării uniforme a dreptului Uniunii, cât și din cea a principiului egalității că termenii unei dispoziții a dreptului Uniunii care nu conține nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul său de aplicare trebuie, în mod normal, să primească în întreaga Uniune o interpretare autonomă și uniformă⁴⁵. Această interpretare trebuie stabilită ținând seama nu doar de termenii acesteia, ci și de contextul prevederii și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză⁴⁶.

35. Această metodologie a fost utilizată în mod expres în cadrul Directivei 2004/38; nu vedem niciun motiv să ne îndepărtăm de ea pentru interpretarea noțiunii „soț”⁴⁷.

36. Este, desigur, adevărat că legislația privind starea civilă a persoanelor face parte din competența statelor membre și că dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe⁴⁸. În această privință se impun însă două observații.

37. Pe de o parte, potrivit unei jurisprudențe constante și transversale, statele membre trebuie să își exercite competențele cu respectarea dreptului Uniunii⁴⁹. Materiile legate de starea civilă a persoanelor nu derogă de la această regulă, Curtea statuând în mod expres că

---

⁴⁵ A se vedea, printre numeroase exemple, Hotărârea din 18 octombrie 2016, Nikiforidis (C-135/15, EU:C:2016:774, pct. 28 și jurisprudența citată).

⁴⁶ A se vedea, pentru aplicări recente, Hotărârea din 18 mai 2017, Hummel Holding (C-617/15, EU:C:2017:390, pct. 22), și Hotărârea din 27 septembrie 2017, Nintendo (C-24/16 și C-25/16, EU:C:2017:724, pct. 70).

⁴⁷ A se vedea, în privința termenilor „care și-au avut reședința legală”, utilizați la art. 16 alin. (1) prima teză din Directiva 2004/38, Hotărârea din 21 decembrie 2011, Ziolkowski și Szeja (C-424/10 și C-425/10, EU:C:2011:866, pct. 31-34). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Bot prezentate în cauza Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:174, pct. 39) și Concluziile avocatului general Mengozzi prezentate în cauza Reyes (C-423/12, EU:C:2013:719, pct. 29).

⁴⁸ A se vedea în acest sens Hotărârea din 10 mai 2011, Romer (C-147/08, EU:C:2011:286, pct. 38), Hotărârea din 12 decembrie 2013, Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, pct. 26), Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, pct. 59), precum și Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Paris (C-443/15, EU:C:2016:897, pct. 58).

⁴⁹ A se vedea, în materie de cetățenie, în privința numelui persoanelor, Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, pct. 25), în materia fiscalității directe, Hotărârea din 14 februarie 1995, Schumacker (C-279/93, EU:C:1995:31, pct. 21), precum și, în materie penală, Hotărârea din 19 ianuarie 1999, Calfa (C-348/96, EU:C:1999:6, pct. 17).

dispozițiile referitoare la principiul nediscriminării trebuiau respectate în exercitarea acestor competențe⁵⁰.

38. Pe de altă parte, problema juridică aflată în centrul litigiului din cauza principală nu este cea a legalizării căsătoriei între persoane de același sex, ci cea a liberei circulații a unui cetățean al Uniunii. Or, deși statele membre sunt libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex în ordinea lor juridică internă⁵¹, Curtea a statuat că o situație care este guvernată de reglementări care țin *a priori* de competența statelor membre poate avea „un raport intrinsec cu libertatea de circulație a unui cetățean al Uniunii, care se opune ca dreptul de intrare și de ședere să fie refuzat resortisanților [unor țări terțe] în statul membru în care are reședința cetățeanul respectiv, pentru a nu se aduce atingere acestei libertăți”⁵².

39. Înscrierea căsătoriei – înțeleasă doar ca uniunea între un bărbat și o femeie – în anumite constituții naționale⁵³ nu este de natură să modifice această abordare.

40. Astfel, în cazul în care ar trebui să se considere că noțiunea de căsătorie ține de identitatea națională a anumitor state membre – ceea ce nu a fost susținut în mod expres de niciunul dintre statele membre care au depus observații scrise, ci doar de guvernul leton în ședința din 21 noiembrie 2017 – obligația de a respecta această identitate, care figurează la art. 4 alin. (1) TUE, nu poate fi interpretată independent de obligația cooperării loiale înscrisă la alin. (3) al aceleiași dispoziții. În conformitate cu aceasta, statele membre sunt ținute să asigure îndeplinirea obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii.

41. Or, în speță, întrebările adresate de instanța de trimitere se înscriu exclusiv în cadrul aplicării Directivei 2004/38. Prin urmare, este vorba doar despre precizarea întinderii unei obligații ce rezultă dintr-un act al Uniunii. În consecință, interpretarea noțiunii „soț” limitată la domeniul de aplicare al Directivei 2004/38 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora nu va repune în discuție actuala libertate a statelor membre în ceea ce privește legalizarea căsătoriei între persoane de același sex⁵⁴.

---

⁵⁰ A se vedea în acest sens Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, pct. 59), și Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Paris (C-443/15, EU:C:2016:897, pct. 58).

⁵¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Paris (C-443/15, EU:C:2016:897, pct. 59).

⁵² Hotărârea din 8 noiembrie 2012, Iida (C-40/11, EU:C:2012:691, pct. 72). Era vorba în speță despre o reglementare care privea dreptul de intrare și de ședere al resortisanților țărilor terțe în afara domeniului de aplicare al Directivei 2003/109/CE a Consiliului din 25 noiembrie 2003 privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung (JO 2004, L 16, p. 44, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 225) sau al Directivei 2004/38.

⁵³ Este vorba despre Republica Bulgaria, Republica Letonia, Republica Lituania și Republica Polonă.

⁵⁴ Reflecția formulată de Silvia Pfeiff în cadrul unui studiu aprofundat privind „portabilitatea statutului personal” se poate transpune efectelor Directivei 2004/38. Conform acestei autoare, „argumentul principal opus recunoașterii căsătoriei între homosexuali privește intenția de a proteja căsătoria tradițională. Recunoașterea căsătoriei între homosexuali încheiate în străinătate nu aduce însă în mod direct atingere căsătoriei tradiționale în statul forului. Aceasta nu împiedică cuplurile heterosexuale să se căsătorească. Ea nici nu permite cuplurilor de același sex să se căsătorească în statul gazdă. Efectul recunoașterii căsătoriei între homosexuali încheiate în străinătate se limitează, prin urmare, la cuplurile în cauză și nu

42. În plus, astfel cum vom arăta în analiza contextului și a obiectivelor Directivei 2004/38, drepturile fundamentale legate de noțiunea „soț” se opun de asemenea unei interpretări susceptibile să împiedice sau să facă mai dificilă pentru un cetățean/o cetățeană al/a Uniunii care este homosexual/ă posibilitatea de a fi însoțit/ă de persoana cu care el/ea este căsătorit/ă.

2. Cu privire la noțiunea „soț” în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38

43. Trebuie stabilită, așadar, interpretarea termenului „soț” utilizat la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 ținând seama de termenii dispoziției, de contextul său și de obiectivul urmărit de Directiva 2004/38.

a) Cu privire la modul de redactare și la structura art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38

44. Directiva 2004/38 nu definește termenul „soț”, pe care îl utilizează în mai multe rânduri, inclusiv la art. 2 pct. 2 lit. (a).

45. Cu toate acestea, structura art. 2 pct. 2 din Directiva 2004/38 coroborată cu art. 3 alin. (2) lit. (b) din aceeași directivă permite să se afirme că noțiunea „soț” face trimitere la cea de „căsătorie”.

46. Astfel, pe lângă descendenții direcți și ascendenții direcți prevăzuți la art. 2 pct. 2 lit. (c) și (d) din Directiva 2004/38, „membrii de familie” în sensul Directivei 2004/38 sunt soțul și partenerul cu care cetățeanul Uniunii a încheiat un parteneriat înregistrat. Art. 3 alin. (2) lit. (b) din Directiva 2004/38 adaugă la destinatarii directivei „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”.

47. Aceste trei ipoteze privesc în mod necesar situații diferite, de la cea mai imperativă la cea mai flexibilă din punct de vedere juridic, în caz contrar ele riscând să fie lipsite de relevanță. Întrucât simpla relație în afara oricărei legături juridice este preconizată la art. 3 din Directiva 2004/38, iar existența unui parteneriat înregistrat este menționată la art. 2 pct. 2 lit. (b) din directivă, termenul „soț” include a treia și ultima ipoteză posibilă din punct de vedere juridic, cu alte cuvinte, un raport întemeiat pe căsătorie⁵⁵.

48. De altfel, Curtea a asociat deja, în mod implicit, dar cert, cu căsătoria noțiunea „soț” utilizată la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38. Astfel, cu ocazia Hotărârii din 25 iulie 2008, Metock și alții (C-127/08, EU:C:2008:449), Curtea a decis că art. 3 alin. (1) din Directiva 2004/38 trebuia interpretat în sensul că „resortisantul unei țări terțe, *soț al unui cetățean al Uniunii* care locuiește într-un stat membru a cărui cetățenie nu o deține, care însoțește sau se alătură acestui cetățean al Uniunii, beneficiază de dispozițiile directivei

---

aduce atingere supers truc turii” (S. Pfeiff, La portability du statut personnel dans l'espace européen, Bruylant, Coli. Europe(s), 2017, in special nr. 636, p. 572; s.n.).

⁵⁵ Pentru a fi mai preciși, ar mai fi posibil să se distingă uniunea liberă de situația în care un cuplu a încheiat un contract de drept privat pentru a-și reglementa relația (în acest sens *St. Françoise*, Nouvelles formes de relation de couple, mariage entre personnes de meme sexe, partenariat enregistré, pacs etc., în Actualités du contentieux familial international, Larcier, 2005, p. 253- 281, in special p. 255 și 256). În cadrul Directivei nr. 2004/38, aceste două ipoteze par totuși, în opinia noastră, să intre în domeniul de aplicare al art. 3 alin. (2) lit. (b).

menționate, *oricare ar fi locul și data căsătoriei lor*, precum și oricare ar fi modul în care acest resortisant al unei țări terțe a intrat în statul membru gazdă”⁵⁶.

49. Dacă este, așadar, cert că termenul „soț” utilizat la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 face trimitere la căsătorie, aceasta este neutră din punctul de vedere al genului și nu depinde de locul unde a fost contractată.

50. Lipsa relevanței locului unde a fost încheiată căsătoria este confirmată, *a contrario*, de alegerea legiuitorului Uniunii de a se referi în mod expres la dreptul statului membru gazdă pentru ipoteza parteneriatului înregistrat. Această diferență se poate cu ușurință explica prin faptul că instituția juridică a căsătoriei prezintă o anumită universalitate – cel puțin prezumată – în ceea ce privește drepturile și obligațiile pe care le conferă soților, în timp ce legislațiile cu privire la „parteneriat” sunt diverse și variază în ceea ce privește domeniile lor de aplicare personal și material, precum și în ceea ce privește consecințele lor juridice⁵⁷. De altfel, legiuitorul Uniunii a rezervat beneficiul art. 2 pct. 2 lit. (b) din Directiva 2004/38 parteneriatelor înregistrate „echivalente căsătoriei”⁵⁸.

51. Lucrările pregătitoare ale Directivei 2004/38 permit, la rândul lor, confirmarea caracterului deliberat al neutralității cuvântului ales. Astfel, în timp ce termenul „soț” era deja utilizat, fără alte indicații, de Comisie în propunerea sa inițială⁵⁹, Parlamentul a urmărit ca indiferența sexului persoanei să fie menționată prin adăugarea termenilor „indiferent de

---

⁵⁶ Punctul 99 și pct. 2 al dispozitivului hotărârii; (*s.n.*) A se vedea de asemenea Hotărârea din 17 aprilie 1986, Reed (59/85, EU:C: 1986:157). În acea hotărâre, Curtea a statuat, în privința interpretării noțiunii „soț” în sensul textului anterior Directivei nr. 2004/38 [cu alte cuvinte, Regulamentul (CEE) nr. 1612/68)], că, „prin utilizarea cuvântului «soț», acest regulament avea în vedere doar un raport întemeiat pe căsătorie”, cu excluderea unei relații de „partener cu o relație stabilă” (pct. 15).

⁵⁷ Aceste criterii permit să se distingă nu mai puțin de cinci categorii de parteneriate înregistrate în cadrul Uniunii. În acest sens, *E. Goossens*, Different regulatory regimes for registered partnership and marriage: out-dated or indispensable?, în *Confronting the frontiers of family and succession law: liber amicorum Walter Pintens*, vol. 1, Intersentia, Sip ed., 2012, p. 633-650, în special p. 634-638.

⁵⁸ Cu toate acestea, ne punem problema validității, la ora actuală, a acestei trimiteri la dreptul statului membru gazdă, cu atât mai mult cu cât este în mod indiscutabil asociată cu limitarea domeniului de aplicare al art. 2 pct. 2 lit. (b) din Directiva 2004/38 la parteneriatele înregistrate echivalente cu căsătoria. Astfel, CEDO a statuat într-un mod foarte clar că art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), impunea statelor părți la CEDO obligația de a oferi cuplurilor homosexuale posibilitatea de a obține o recunoaștere legală și protecția juridică a cuplului lor. Aceasta înseamnă în mod concret că un stat care limitează căsătoria la cuplurile heterosexuale fără a institui un parteneriat înregistrat deschis cuplurilor homosexuale încalcă art. 8 din Convenția europeană și, în consecință, art. 7 din Cartă (a se vedea în acest sens CEDO, 21 iulie 2015, *Oliari și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2015:0721JUD001876611). Astfel, potrivit art. 52 alin. (3) din Cartă, înțelesul și întinderea drepturilor ce corespund unor drepturi garantate prin CEDO sunt aceleași cu cele prevăzute de CEDO. Or, având în vedere Explicațiile cu privire la Cartă – de care „instanțele judecătorești ale Uniunii [...] țin seama”, potrivit art. 52 alin. (7) din Cartă – drepturile garantate la art. 7 din Cartă corespund drepturilor garantate la art. 8 din Convenția europeană. Prin urmare, primele au același înțeles și aceeași întindere ca și celelalte.

⁵⁹ A se vedea art. 2 pct. 2 lit. (a) din Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora [COM(2001) 257 final, JO 2001, C270E, p. 150].

sexul acesteia, în conformitate cu legislația națională de aplicare în materie”⁶⁰. Consiliul Uniunii Europene a ezitat să opteze însă pentru o definiție a termenului „soț” care să includă în mod explicit soții de același sex în condițiile în care doar două state membre adoptaseră la acea dată o legislație de autorizare a căsătoriei între persoane de același sex, iar Curtea avusese de asemenea posibilitatea să constate că definiția căsătoriei acceptată în general la acea dată de statele membre avea în vedere uniunea între două persoane de sex opus⁶¹. Întemeindu-se pe preocupările Consiliului, Comisia a preferat „să își limiteze propunerea la o noțiune de soț înțeleasă, în principiu, ca soț de sex diferit, *cu excepția unei evoluții viitoare*”⁶².

52. Prin urmare, s-ar părea că aceste lucrări nu pot constitui un argument în favoarea uneia sau a alteia dintre teze. Astfel, este cert că legiuitorul Uniunii era perfect conștient de controversa care putea apărea cu privire la interpretarea termenului „soț” nedefinit altfel. Or, acesta nu a dorit să precizeze noțiunea respectivă indiferent dacă pentru a o limita la căsătoria heterosexuală sau, dimpotrivă, pentru a viza căsătoria dintre persoane de același sex, Comisia subliniind însă în mod expres posibilitatea unei evoluții în această privință. Rezerva menționată a Comisiei este esențială. Aceasta exclude ca sensul noțiunii „soț” să fie definitiv încrăcit și insensibil la evoluțiile societății⁶³.

53. Din această primă examinare rezultă, așadar, că modul de redactare a art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 este neutru. Această alegere a legiuitorului permite o interpretare a noțiunii „soț” care nu depinde de locul celebrării căsătoriei și de problema sexului persoanelor în cauză. Contextul și obiectivul Directivei 2004/38 confirmă această interpretare.

b) Cu privire la contextul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38

54. Atunci când Directiva 2004/38 a fost adoptată, doar două state membre ale Uniunii Europene – Regatul Belgiei și Regatul Țărilor de Jos – aveau o lege care oferea posibilitatea căsătoriei persoanelor de același sex. Astfel cum am indicat anterior, această circumstanță a

⁶⁰ A se vedea Raportul Parlamentului European din 23 ianuarie 2003 privind Propunerea de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora (A5-0009/2003).

⁶¹ A se vedea Poziția comună (CE) nr. 6/2004 adoptată de Consiliu la 5 decembrie 2003 în vederea adoptării Directivei 2004/.../CE a Parlamentului European și a Consiliului din ... privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, C 54 E, p. 28). Deși Consiliul nu precizează jurisprudența la care face aluzie, Comisia se referă în Propunerea sa modificată de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora [COM(2003) 199 final] la Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304, pct. 34).

⁶² A se vedea Propunerea modificată de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora [COM(2003) 199 final, p. 11] (*s.n.*).

⁶³ Acest risc și dificultatea mai generală de a determina intenția legiuitorului conduc de altfel la acordarea unui rol secundar interpretării istorice. A se vedea în acest sens *Sc. Titshaw*, Same-sex Spouses Lost in Translation? How to Interpret «Spouse» in the E.U. Family Migration Directives, *Bodson University International Law Journal*, 2016, vol. 34:45, p. 45-112, in special p. 76-78.

avut un rol în alegerea Consiliului de a nu urma propunerea de amendament a Parlamentului în favoarea unei formulări mai explicite a art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38.

55. Considerăm însă că trebuie să se țină seama de evoluția preconizată la acea dată de Comisie în propunerea sa modificată. În plus, noțiunea „soț” este de asemenea strâns legată de mai multe drepturi fundamentale; o interpretare contextuală nu poate fi impermeabilă la acestea.

1) Cu privire la interpretarea evolutivă a noțiunii „soț”

56. După cum mai mulți avocați generali au avut deja ocazia să susțină, dreptul Uniunii trebuie interpretat „din perspectiva circumstanțelor actuale”⁶⁴, cu alte cuvinte, ținând seama de „realitatea contemporană”⁶⁵ a Uniunii. Astfel, dreptul nu poate fi „izolat de realitatea socială și nu poate fi exceptat de la adaptarea la această realitate cât mai rapid posibil. S-ar risca, în caz contrar, să se impună puncte de vedere depășite și să se asume astfel un rol static”⁶⁶. Acesta este, fără nicio îndoială, cazul în special în materii care afectează societatea. Așa cum explica avocatul general Geelhoed, „în cazul în care Curtea nu ar ține seama de aceste evoluții, ar exista un risc de a se pierde o parte a eficacității normelor de drept în cauză”⁶⁷. Cum a indicat Curtea însăși, o dispoziție a dreptului Uniunii trebuie interpretată în lumina stadiului evoluției sale la data la care aplicarea dispoziției în cauză trebuie efectuată⁶⁸.

57. Acesta este motivul pentru care, în opinia noastră, soluția reținută de Curte în Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304), potrivit căreia „termenul «căsătorie», conform definiției *admise în mod obișnuit de statele membre*, ar desemna o uniune între două persoane de sex diferit”⁶⁹, este astăzi depășită.

58. Astfel, dacă la sfârșitul anului 2004 nu existau decât două state membre care permiseseu căsătoria între persoane de același sex, alte unsprezece state membre și-au modificat de atunci legislația în acest sens, iar căsătoria între persoane de același sex va fi de asemenea posibilă în Austria cel târziu la 1 ianuarie 2019⁷⁰. Această recunoaștere juridică a căsătoriei între persoane de același sex nu face decât să reflecte o evoluție generală a societății în

---

⁶⁴ A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Wahl prezentate în cauza Haralambidis (C-270/13, EU:C:2014:1358, pct. 52).

⁶⁵ A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Szpunar prezentate în cauza McCarthy și alții (C-202/13, EU:C:2014:345, pct. 63).

⁶⁶ Concluziile avocatului general Tesauro prezentate în cauza P./S. (C-13/94, EU:C:1995:444, pct. 9).

⁶⁷ Concluziile avocatului general Geelhoed prezentate în cauza Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2001:385, pct. 20).

⁶⁸ A se vedea Hotărârea din 6 octombrie 1982, Cilfit și alții (283/81, EU:C:1982:335, pct. 20).

⁶⁹ Pct. 34 (*s.n.*).

⁷⁰ Astfel, prin hotărârea din 4 decembrie 2017 (G 258-259/2017-9), Curtea Constituțională austriacă a anulat dispozițiile Codului civil care limitează dreptul la căsătorie la cuplurile heterosexuale și a statuat, în plus, că, în lipsa unei intervenții a legiuitorului anterior acestei date, căsătoria între persoanele de același sex va fi posibilă începând de la 1 ianuarie 2019. Statele membre care și-au modificat deja legislația sunt, în ordine cronologică: Regatul Țărilor de Jos, Regatul Belgiei, Regatul Spaniei, Regatul Suediei, Republica Portugheză, Regatul Danemarcei, Republica Franceză, Regatul Unit al Marii Britanii (cu excepția Irlandei de Nord), Marele Ducat al Luxemburgului, Irlanda, Republica Finlanda, Republica Federală Germania și Republica Malta.

privața acestei chestiuni. Anchetele statistice confirmă acest lucru⁷¹; autorizarea căsătoriei între persoane de același sex prin referendum în Irlanda este de asemenea o ilustrare a acestui aspect⁷². Deși mai există sensibilități diferite cu privire la această problemă, inclusiv în cadrul Uniunii⁷³, evoluția este totuși rezultatul unei mișcări generalizate. Astfel, toate continentele cunosc în prezent acest tip de căsătorie⁷⁴. Prin urmare, nu este vorba despre un fapt legat de o cultură sau de o istorie specifică, ci corespunde, dimpotrivă, unei recunoașteri universale a pluralității familiilor⁷⁵.

2) Cu privire la drepturile fundamentale în legătură cu noțiunea „soț”

59. Noțiunea „soț” în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 este în mod necesar legată de viața de familie și, în consecință, de protecția conferită de art. 7 din Cartă. Domeniul de aplicare al acestui articol trebuie, prin urmare, să fie luat în considerare în

---

⁷¹ În timp ce 44% din populația statelor membre întrebată s-a pronunțat în favoarea căsătoriei dintre persoane de același sex în cursul anului 2006 (a se vedea Standard Eurobarometer 66, toamna anului 2006, p. 43), în mai puțin de zece ani această cifră urcase la 61% (a se vedea Special Eurobarometer 437, Discrimination in the EU in 2015, p. 12).

⁷² Întrebarea dacă trebuia modificată Constituția pentru a înscrie în aceasta posibilitatea contractării căsătoriei, în acord cu legea, de către două persoane fără a se face o deosebire întemeiată pe sex a fost adresată irlandezilor, cu ocazia unui referendum, la 22 mai 2015. Din cei 1.935.907 votanți, 1.201.607 au votat în favoarea propunerii, respectiv 62,07% (a se vedea rezultatele publicate în *Iris Oifigiúil* din 26 mai 2015, nr. 42, p. 1067-1069: www.irisoifigiuil.ie/archive/2015/may/Ir260515.PDF).

⁷³ Spre deosebire de Irlanda, căsătoria între persoane de același sex a fost, de exemplu, respinsă prin referendum în Croația la 1 decembrie 2013.

⁷⁴ Cu excepția unei erori din partea noastră, căsătoria între persoane de același sex a fost autorizată, la această dată și cel puțin, pe cale legislativă, în Canada (Civil Marriage Act, S.C. 2005, c. 33), în Noua-Zeelandă [Marriage (Definition of Marriage) Amendment Act 2013, 2013 N° 20], în Africa de Sud (Civil Union Act, 2006, Act N° 17 of 2006), în Argentina [Ley 26.618 (Ley de Matrimonio Igualitario)], în Uruguay (Ley N° 19.075, Matrimonio Igualitario) sau în Brazilia (Resolução nr. 175, de 14 de maio de 2013 do Conselho Nacional de fustița) și, pe cale jurisprudențială, în Mexic (hotărârea Curții Supreme nr. 155/2015 din 3 iunie 2015), în Statele Unite [hotărârea Curții Supreme din 26 iunie 2015, Obergefell et al. v. Hodges, Director, Ohio Department of Health, et al, 576 U.S. (2015)], în Columbia (hotărârea Curții Constituționale SU-214/16 din 28 aprilie 2016, cauza T4167863 AC) sau în Taiwan [hotărârea Curții Constituționale a Republicii China (Taiwan) din 24 mai 2017, J.Y. Interpretation N° 748, privind cererile consolidate ale Huei-Tai-12674 și Huei-Tai-12771].

⁷⁵ Pe lângă cele treisprezece state membre care au legalizat căsătoria între persoane de același sex, alte nouă state membre recunosc un parteneriat înregistrat deschis cuplurilor de același sex. Este vorba despre Republica Cehă, Republica Estonia, Republica Elenă, Republica Croația, Republica Italiană, Republica Cipru, Ungaria, Republica Austria (așa cum s-a arătat anterior, căsătoria între persoane de același sex va fi de altfel autorizată în acest stat cel târziu la 1 ianuarie 2019) și Republica Slovenia. În pofida obligației pozitive care decurge din art. 8 din Convenția europeană – și, așadar, din art. 7 din Cartă – de a oferi cuplurilor homosexuale posibilitatea de a obține o recunoaștere legală și protecția juridică a cuplului lor (a se vedea CEDO, 21 iulie 2015, *Oliari și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2015:0721JUD001876611, pct. 185), 6 state membre nu oferă nicio formă de recunoaștere oficială și juridică a cuplurilor de același sex (Republica Bulgaria, Republica Letonia, Republica Lituania, Republica Polonă, România și Republica Slovacă).

cadru unei interpretări contextuale⁷⁶. În această privință, evoluția jurisprudenței CEDO nu poate fi ignorată.

60. Astfel, potrivit art. 52 alin. (3) din Cartă, înțelesul și întinderea drepturilor ce corespund unor drepturi garantate prin CEDO sunt aceleași cu cele prevăzute de convenția menționată. Or, potrivit explicațiilor cu privire la Cartă – de care „instanțele judecătorești ale Uniunii [...] țin seama”⁷⁷, drepturile garantate la art. 7 din Cartă corespund drepturilor garantate la art. 8 din Convenția europeană. Prin urmare, primele drepturi au același înțeles și aceeași întindere ca și cele din urmă⁷⁸.

61. Or, evoluția jurisprudenței CEDO cu privire la art. 8 din Convenția europeană este semnificativă.

62. Astfel, dacă CEDO confirmă în mod constant libertatea statelor de a oferi posibilitatea căsătoriei persoanelor de același sex⁷⁹, aceasta a considerat, la începutul anilor 2010, că era „artificial să se continue să se considere că, spre deosebire de un cuplu heterosexual, un cuplu homosexual nu poate cunoaște o «viață de familie» în sensul art. 8 [din Convenția europeană]”⁸⁰. De atunci, această interpretare a fost confirmată în mai multe rânduri⁸¹. CEDO a confirmat de asemenea că art. 8 din Convenția europeană impunea

---

⁷⁶ Considerentul (31) al Directivei nr. 2004/38 reamintește în mod expres că directiva respectă drepturile și libertățile fundamentale recunoscute de Cartă. Instanța de trimitere invocă de asemenea art. 9 („Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie”), art. 21 („Nediscriminarea”) și art. 45 („Libertatea de circulație și de ședere”) din Cartă. Art. 9 din Cartă nu este, în opinia noastră, relevant. Astfel, pe de o parte, dezvoltările Explicațiilor cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17) consacrate acestui articol precizează că, deși formularea acestui articol „a fost modernizată, în raport cu art. 12 din Convenția europeană pentru a acoperi cazurile în care legislațiile interne recunosc alte modalități de a întemeia o familie decât căsătoria, acest articol *nu interzice și nici nu poate impune* acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex” (*s.n.*). Libertatea statelor membre este, în această privință, confirmată de jurisprudența Curții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Paris, C-443/15, EU:C:2016:897, pct. 59) și a CEDO (a se vedea în special CEDO, 9 iunie 2016, *Chapin și Charpentier c. Franței*, CE:ECHR:2016:0609JUD004018307, pct. 38 și 39). Pe de altă parte, domnii Coman și Hamilton au putut în speță să exercite acest drept în Belgia. În ceea ce privește libertatea de circulație consacrată la art. 45 din Cartă, aceasta este precizată în Directiva nr. 2004/38. Vom examina incidența acestui drept asupra interpretării noțiunii „soț” în momentul examinării obiectivului urmărit de Directiva nr. 2004/38.

⁷⁷ Art. 52 alin. (7) din Cartă.

⁷⁸ A se vedea în acest sens Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale, Explicații cu privire la articolul 7 – Respectarea vieții private și de familie (JO 2007, C 303, p. 20).

⁷⁹ A se vedea în acest sens, pentru o confirmare recentă și pentru amintirea jurisprudenței anterioare, CEDO, 9 iunie 2016, *Chapin și Charpentier c. Franței*, CE:ECHR:2016:0609JUD004018307, pct. 38 și 39 (în ceea ce privește art. 12 din Convenția europeană) și pct. 48 (în ceea ce privește art. 8 coroborat cu art. 14 din Convenția europeană, care interzice discriminările).

⁸⁰ CEDO, 24 iunie 2010, *Schalk și Kopf c. Austriei*, CE:ECHR:2010:0624JUD003014104, pct. 94.

⁸¹ A se vedea în acest sens CEDO, 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții c. Greciei*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, pct. 73, CEDO, 23 februarie 2016, *Pajic c. Croației*, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 64, CEDO, 14 iunie 2016, *Aldeguer Tomàs c. Spaniei*, CE:ECHR:2016:0614JUD003521409, pct. 75, precum și CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 58.

statelor obligația de a oferi cuplurilor homosexuale posibilitatea de a obține o recunoaștere legală și protecția juridică a cuplului lor⁸².

63. Incidența acestei evoluții în înțelegerea vieții de familie asupra dreptului de ședere al resortisanților țărilor terțe este certă. Astfel, deși art. 8 din Convenția europeană nu cuprinde o obligație generală de acceptare a stabilirii soților care nu sunt resortisanți sau de autorizare a reîntregirii familiei pe teritoriul unui stat contractant, deciziile adoptate de state în materie de imigrație pot constitui, în anumite cazuri, o ingerință în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie protejată de art. 8 din Convenția europeană⁸³. Această situație se regăsește în special atunci când părțile interesate au în statul gazdă legături personale sau de familie suficient de puternice, care riscă să fie grav afectate în cazul aplicării măsurii în discuție⁸⁴.

64. Or, potrivit CEDO, deși „protecția familiei tradiționale poate constitui, în anumite circumstanțe, un scop legitim [...], ea consideră că, în domeniul în cauză, și anume acordarea unui permis de ședere pentru un motiv legat de familie unui partener străin homosexual, protecția respectivă nu poate constitui un motiv «deosebit de solid și de convingător», de natură să justifice, în circumstanțele speței, o discriminare pe motive de orientare sexuală”⁸⁵.

65. Pare chiar că CEDO are tendința să considere că o diferență de tratament care se întemeiază doar – sau în mod decisiv – pe considerații legate de orientarea sexuală a reclamantului este pur și simplu inacceptabilă în raport cu CEDO⁸⁶. Într-un alt context, avocatul general Jääskinen exprimase un punct de vedere similar. Astfel, acesta considera că „este evident că obiectivul care urmărește apărarea căsătoriei și a familiei nu poate legitima o discriminare pe motive de orientare sexuală întrucât este dificil de conceput ce raport causal ar putea uni acest tip de discriminare, ca motiv, și protecția căsătoriei, ca efect pozitiv care poate rezulta de aici”⁸⁷.

66. În consecință, această evoluție a dreptului la respectarea vieții de familie pare, în opinia noastră, să conducă la o interpretare a noțiunii „soț” care este în mod necesar independentă de sexul persoanelor în cauză atunci când se limitează la domeniul de aplicare al Directivei 2004/38.

---

⁸² A se vedea CEDO, 21 iulie 2015, *Oliari și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2015:0721JUD001876611, pct. 185.

⁸³ A se vedea în acest sens CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 56.

⁸⁴ A se vedea în acest sens CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 56.

⁸⁵ CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 93. Cu privire la absența unui „motiv solid și convingător”, inclusiv protecția familiei „în sensul tradițional al termenului”, pentru a justifica o diferență de tratament întemeiată pe orientarea sexuală, a se vedea de asemenea CEDO, 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții c. Greciei*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109. În această din urmă situație era vorba despre excluderea cuplurilor de același sex din Legea privind parteneriatul înregistrat, în condițiile în care Republica Elenă nu oferea acestor cupluri nicio altă recunoaștere oficială și juridică, spre deosebire de cuplurile heterosexuale.

⁸⁶ A se vedea în acest sens CEDO, 23 februarie 2016, *Pajic c. Croației*, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, pct. 59 și 84, și CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 89.

⁸⁷ Concluziile avocatului general Jääskinen prezentate în cauza Romer (C-147/08, EU:C:2010:425, pct. 175).

67. Astfel, această interpretare asigură în mod optim respectarea vieții de familie, garantată la art. 7 din Cartă, lăsând totodată statelor membre libertatea de a autoriza sau de a nu autoriza căsătoria între persoane de același sex. În schimb, o interpretare contrară ar constitui o diferență de tratament între cuplurile căsătorite după cum acestea sunt homosexuale sau de sexe diferite, dat fiind că niciun stat membru nu interzice căsătoria heterosexuală. Întemeiată pe orientarea sexuală, o asemenea diferență de tratament ar fi inacceptabilă în raport cu Directiva 2004/38, precum și cu Carta, astfel cum trebuie interpretată aceasta în lumina CEDO.

c) Cu privire la obiectivul urmărit de Directiva 2004/38

68. Obiectivul urmărit de Directiva 2004/38 confirmă de asemenea o interpretare a termenului „soț” independentă de orientarea sexuală.

69. Astfel, reiese dintr-o jurisprudență constantă că Directiva 2004/38 urmărește să faciliteze exercitarea dreptului fundamental și individual la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, care este conferit în mod direct cetățenilor Uniunii prin art. 21 alin. (1) TFUE, și să întărească acest drept⁸⁸.

70. Acest obiectiv este reamintit încă din considerentul (1) al Directivei 2004/38. Considerentul (2) adaugă că libera circulație a persoanelor constituie una dintre libertățile fundamentale ale pieței interne, aceasta fiind, în plus, consacrată la art. 45 din Cartă.

71. Considerentul (5) al Directivei 2004/38 insistă, pe de altă parte, asupra faptului că, pentru a se putea exercita în condiții obiective de libertate și demnitate, dreptul tuturor cetățenilor Uniunii la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre ar trebui să fie acordat și membrilor familiilor acestora, indiferent de cetățenie⁸⁹. Într-adevăr, după cum Curtea a constatat în mai multe rânduri, exercitarea libertăților care sunt garantate cetățenilor Uniunii prin tratat ar fi serios împiedicată dacă nu li s-ar permite să ducă o viață de familie normală în statul membru gazdă⁹⁰.

72. Astfel, așa cum am reamintit cu ocazia examinării aplicabilității Directivei 2004/38 în speță, cetățenii Uniunii ar putea fi descurajați să părăsească statul membru ai cărui cetățeni sunt pentru a se stabili pe teritoriul altui stat membru dacă nu au certitudinea de a putea continua după întoarcerea în statul membru de origine o viață de familie eventual începută, ca efect al unei căsătorii sau al unei reîntregiri a familiei, în statul membru gazdă⁹¹.

---

⁸⁸ A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2008, *Metock și alții* (C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 82), Hotărârea din 12 martie 2014, *O. și B.* (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 35), Hotărârea din 18 decembrie 2014, *McCarthy și alții* (C-202/13, EU:C:2014:2450, pct. 31), precum și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, *Lounes* (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 31).

⁸⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 18 decembrie 2014, *McCarthy și alții* (C-202/13, EU:C:2014:2450, pct. 33), precum și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, *Lounes* (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 31).

⁹⁰ A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2008, *Metock și alții* (C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 62), și, anterior Directivei 2004/38, Hotărârea din 11 iulie 2002, *Carpenter* (C-60/00, EU:C:2002:434, pct. 38 și 39).

⁹¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 7 iulie 1992, *Singh* (C-370/90, EU:C:1992:296, pct. 19, 20 și 23), Hotărârea din 11 iulie 2002, *Carpenter* (C-60/00, EU:C:2002:434, pct. 38), Hotărârea din 11 decembrie 2007, *Eind* (C-291/05, EU:C:2007:771, pct. 35 și 36), Hotărârea din 25 iulie 2008, *Metock și alții* (C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 64), Hotărârea din 8 noiembrie 2012, *Iida* (C-40/11,

73. Date fiind aceste obiective, Curtea consideră în mod constant că dispozițiile Directivei 2004/38 nu pot fi interpretate restrictiv și nu trebuie, în orice caz, să fie lipsite de efect util⁹². Curtea a recunoscut chiar că este vorba în această situație despre un principiu în temeiul căruia „dispozițiile care, precum Directiva 2004/38, consacră libera circulație a cetățenilor Uniunii, parte a fundamentelor Uniunii, trebuie interpretate în sens larg”⁹³.

74. În consecință, între o interpretare a termenului „soț” care limitează domeniul de aplicare al Directivei 2004/38 și o alta care, cu respectarea modului de redactare a dispoziției interpretate și a contextului acesteia, favorizează libera circulație a unui număr mai mare de cetățeni, este necesar să se rețină cea de a doua interpretare.

75. Această alegere interpretativă este cu atât mai justificată cu cât este în concordanță cu un alt obiectiv al Directivei 2004/38, enunțat în considerentul (31) al acesteia, care urmărește ca statele membre să pună în aplicare Directiva 2004/38 „fară să facă nicio discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de [...] orientare sexuală”. Or, o definiție a termenului „soț” care s-ar limita la căsătoria heterosexuală ar conduce în mod inevitabil la situații de discriminare întemeiate pe orientarea sexuală⁹⁴.

76. În sfârșit, interpretarea noțiunii „soț” independent de aspectul sexului persoanelor în cauză este de asemenea de natură să garanteze un nivel ridicat de securitate juridică și de transparență, întrucât cetățeanul Uniunii care este căsătorit legal știe că soțul său, indiferent de sexul acestuia, va fi considerat soțul său în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 în celelalte 27 de state membre ale Uniunii⁹⁵.

3. Concluzie intermediară

77. Interpretările textuală, contextuală și teleologică ale noțiunii „soț” utilizate la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 conduc la o definiție a termenului menționat autonomă, independentă de orientarea sexuală⁹⁶.

78. Mai întâi, aplicarea uniformă a dreptului Uniunii și principiul egalității impun ca termenii unei dispoziții de drept al Uniunii care nu este definită și care nu conține nicio

---

EU:C:2012:691, pct. 70), precum și Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 46).

⁹² A se vedea Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții (C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 84), și Hotărârea din 18 decembrie 2014, McCarthy și alții (C-202/13, EU:C:2014:2450, pct. 32).

⁹³ Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Reyes (C-423/12, EU:C:2014:16, pct. 23). Pentru aplicări ale acestui principiu unor texte anterioare Directivei 2004/38, a se vedea Hotărârea din 17 septembrie 2002, Baumbast și R (C-413/99, EU:C:2002:493, pct. 74), și Hotărârea din 11 decembrie 2007, Eind (C-291/05, EU:C:2007:771, pct. 43).

⁹⁴ A se vedea în acest sens *S. Titshaw*, Same-sex Spouses Lost in Translation? How to Interpret «Spouse» in the E.U. Family Migration Directives, Boston University International Law Journal, 2016, vol. 34:45, p. 45-112, in special p. 106.

⁹⁵ Pentru o ilustrare a luării în considerare a securității juridice și a transparenței la interpretarea unei dispoziții a Directivei 2004/38, a se vedea Hotărârea din 15 septembrie 2015, Alimanovic (C-67/14, EU:C:2015:597, pct. 61), și Hotărârea din 25 februarie 2016, Garcia-Nieto și alții (C-299/14, EU:C:2016:114, pct. 49).

⁹⁶ A se vedea în acest sens *Sc. Titshaw*, Same-sex Spouses Lost in Translation? How to Interpret «Spouse» in the E.U. Family Migration Directives, Boston University International Law Journal, 2016, vol. 34:45, p. 45-112, in special p. 83 și p. 111.

trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul său de aplicare să primească în întreaga Uniune o interpretare autonomă și uniformă.

79. Apoi, deși structura art. 2 pct. 2 din Directiva 2004/38, în raport cu art. 3 alin. (2) lit. (b) din aceasta, impune ca noțiunea „soț” să fie asociată cu căsătoria, legiuitorul a optat în rest, în mod intenționat, să utilizeze un termen neutru, neprecizat în alt mod.

80. În sfârșit, atât evoluția societății europene – reflectată de numărul de legislații care permit căsătoria între persoane de același sex și de definiția actuală a vieții de familie în sensul art. 7 din Cartă – cât și obiectivele Directivei 2004/38 – favorizarea liberei circulații a cetățenilor Uniunii cu respectarea orientării lor sexuale – conduc la interpretarea noțiunii „soț” independent de orientarea sexuală⁹⁷.

C. Cu privire la a doua întrebare preliminară

81. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38 coroborate cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă impun ca statul membru gazdă să acorde dreptul de ședere pe teritoriul său pe o perioadă mai mare de trei luni soțului unui cetățean al Uniunii de același sex.

82. Art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38 este clar: dreptul unui cetățean al Uniunii de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul unui alt stat membru se extinde la soțul său, resortisant al unui stat terț, care îl însoțește sau i se alătură în statul membru gazdă, cu condiția ca primul să îndeplinească condițiile prevăzute la art. 7 alin. (1) lit. (a), (b) sau (c) din Directiva 2004/38.

83. Este vorba în acest caz despre un drept automat. Art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38 confirmă acest lucru.

84. Într-adevăr, astfel cum a constatat Curtea, „reiese atât din modul de redactare a art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38, cât și din structura generală a acesteia că legiuitorul Uniunii a stabilit o distincție între membri de familie ai cetățeanului Uniunii definiți la art. 2 pct. 2 din Directiva 2004/38, care beneficiază, în condițiile enunțate în această directivă, de un drept de intrare și de ședere în statul membru gazdă al respectivului cetățean, și ceilalți membri de familie, menționați la art. 3 alin. (2) primul paragraf, lit. (a) din această directivă, a căror intrare și ședere trebuie numai să fie favorizate de acest stat membru”⁹⁸.

85. Am văzut însă că, în cadrul litigiului principal, domnul Hamilton nu putea invoca directiva în favoarea sa întrucât dispozițiile Directivei 2004/38 nu pot constitui temeiul unui

---

⁹⁷ Incidența liberei circulații, a dreptului la respectarea vieții de familie și a interdicției discriminărilor asupra noțiunii „soț” în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva nr. 2004/38 este determinată în general în analiza doctrinei. Concluzia la care ajung autorii consultați este asemănătoare cu a noastră. A se vedea în special *A. Tryfonidou*, *EU Free Movement Law and the Legal Recognition of Same-Sex Relationships: the Case for Mutual Recognition*, *Columbia Journal of European Law*, 2015, vol. 21, p. 195-248; *C. Bell. și N.B. Selanec*, *Who is a «spouse» under the Citizens' Rights Directive? The prospect of mutual recognition of same-sex marriages in the EU*, *European Law Review*, 2016, vol. 41, nr. 5, p. 655-686; *J. Borg-Barthet*, *The Principled Imperative to Recognise Same-Sex Unions in the EU*, *Journal of Private International Law*, 2012, vol. 8, nr. 2, p. 359-388, precum și *M.B. Baraldi*, *EU Family Policies Between Domestic «Good Old Values» and Fundamental Rights: The Case of Same-Sex Families*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 2008, vol. 15, nr. 4, p. 517-551.

⁹⁸ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, pct. 19).

drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unor state terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean⁹⁹.

86. Cu toate acestea, domnul Hamilton ar trebui în principiu să poată beneficia de un drept de ședere derivat întemeiat pe art. 21 alin. (1) TFUE, iar Directiva 2004/38 ar trebui să i se aplice prin analogie¹⁰⁰.

87. În aceste împrejurări, conform jurisprudenței Curții, condițiile de acordare a unui drept de ședere derivat aplicabile în statul membru de origine al soțului său nu ar trebui, în principiu, să fie mai stricte decât cele prevăzute de directiva menționată în cazul în care s-ar afla într-o situație în care soțul său și-a exercitat dreptul la liberă circulație stabilindu-se în alt stat membru decât cel al cărui resortisant este¹⁰¹.

88. În mod concret, în cadrul unei aplicări prin analogie a Directivei 2004/38, condițiile de acordare a unui drept de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni resortisantului unui stat terț, soț de același sex al unui cetățean al Uniunii, nu ar trebui, în principiu, să fie mai stricte decât cele prevăzute la art. 7 alin. (1) din aceeași directivă.

D. Cu privire la a treia și la a patra întrebare preliminară

89. A treia și a patra întrebare adresate de instanța de trimitere se pun doar în ipoteza în care noțiunea „soț” în sensul art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38 ar trebui interpretată în sensul că nu vizează decât cuplurile heterosexuale unite prin căsătorie.

90. Întrucât această concluzie este, în opinia noastră, contrară modului de redactare și contextului dispoziției în discuție, precum și obiectivelor urmărite de Directiva 2004/38, nu ar trebui să fie necesar să se răspundă la aceste întrebări. Totuși, din rațiuni de exhaustivitate, le vom examina pe scurt. De altfel, ele pot fi examinate împreună.

91. Astfel, prin intermediul celei de a treia și al celei de a patra întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă resortisantul unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui alt stat membru decât statul gazdă, poate, în cazul în care nu este considerat „soț” în sensul Directivei 2004/38, să fie calificat drept „alt membru de familie” sau drept „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător” în sensul art. 3 alin. (2) lit. (a) sau (b) din directiva menționată și care sunt consecințele acestei eventuale calificări.

92. După cum am explicat anterior, este artificial să se considere astăzi că un cuplu homosexual nu poate cunoaște o viață de familie în sensul art. 7 din Cartă¹⁰².

---

⁹⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 37). A se vedea de asemenea Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții (C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 53), și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 33).

¹⁰⁰ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 50 și 61), Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții (C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 54 și 55), precum și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 46 și 61). A se vedea de asemenea considerațiile cu privire la aplicabilitatea Directivei 2004/38 expuse în titlul V pct. A din prezentele concluzii.

¹⁰¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 61).

¹⁰² A se vedea considerațiile cu privire la drepturile fundamentale în legătură cu noțiunea „soț” expuse în titlul V secțiunea B pct. 2 lit. (b) din prezentele concluzii.

93. În consecință, este cert că un resortisant al unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui stat membru este susceptibil să intre în domeniul de aplicare al art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38, în calitate de „alt membru de familie” sau ca partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

94. Din Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519), reiese însă că art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38 nu obligă statele membre să acorde un drept de intrare și de ședere persoanelor care intră în domeniul de aplicare al dispoziției menționate. Ea nu face decât să le oblige să acorde un anumit avantaj cererilor formulate de persoane care intră în domeniul său de aplicare, în raport cu cererile de intrare și de ședere ale altor resortisanți ai unor state terțe¹⁰³.

95. Curtea a precizat că, pentru a-și îndeplini această obligație, statele membre trebuiau, „în conformitate cu art. 3 alin. (2) al doilea paragraf din Directiva 2004/38, să prevadă posibilitatea persoanelor menționate la alin. (2) primul paragraf al respectivului articol să obțină o decizie referitoare la cererea lor care să fie bazată pe o examinare amănunțită a situației lor personale și care, în caz de refuz, să fie motivată”¹⁰⁴.

96. De asemenea, Curtea a trebuit să constate că statele membre dispuneau de o „largă marjă de apreciere în ceea ce privește alegerea factorilor care trebuie luați în considerare, subînțelegându-se că statul membru gazdă trebuie să se asigure însă că legislația sa prevede criterii care sunt conforme cu sensul uzual al termenului «facilitează» [...] și care nu lipsesc această dispoziție de efectul său util”¹⁰⁵.

97. Considerăm însă că această marjă de apreciere trebuie să fie redusă în ipoteza descrisă de instanța de trimitere.

98. Pe de o parte, refuzul de a admite cererea de intrare și de ședere a unui resortisant al unui stat terț de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui stat membru nu s-ar putea întemeia exclusiv sau în mod decisiv pe orientarea sa sexuală, în caz contrar fiind încălcate art. 7 și 21 din Cartă¹⁰⁶. În această privință, „deși protecția familiei tradiționale poate constitui, în anumite circumstanțe, un scop legitim în raport cu art. 14 [din Convenția europeană, care interzice discriminările], CEDO consideră că, în domeniul în cauză, și anume acordarea unui permis de ședere pentru motive legate de familie unui partener străin homosexual, aceasta nu poate constitui un motiv «deosebit de solid și de convingător», de natură să justifice, în circumstanțele speței, o discriminare pe motive de orientare sexuală”¹⁰⁷.

99. Pe de altă parte, obligația de a favoriza intrarea și șederea resortisantului unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit este și mai imperativă, iar marja de apreciere este redusă atunci când statul membru nu permite căsătoria între persoane

---

¹⁰³ A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, pct. 21).

¹⁰⁴ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, pct. 22 și 26).

¹⁰⁵ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, pct. 24 și 26).

¹⁰⁶ A se vedea în acest sens CEDO, 23 februarie 2016, *Pajic c. Croației*, CE:ECHR:2016:0223JUD006845313, punctele 59 și 84, precum și CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 89.

¹⁰⁷ CEDO, 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, pct. 93; (s.n.).

de același sex și nu oferă cuplurilor homosexuale nici posibilitatea de a încheia un parteneriat înregistrat. Astfel, din art. 8 din Convenția europeană și, așadar, din art. 7 din Cartă – decurge o obligație pozitivă de a oferi acestor persoane, ca și heterosexualilor, posibilitatea de a obține o recunoaștere legală și protecția juridică a cuplului lor¹⁰⁸. Or, acordarea unui permis de ședere soțului unui cetățean al Uniunii constituie recunoașterea și garanția minimă care le poate fi oferită.

VI. Concluzie

100. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Curtea Constituțională (România) după cum urmează:

„1) Art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE trebuie interpretat în sensul că noțiunea «soț» se aplică unui resortisant al unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit.

2) Art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38 trebuie interpretate în sensul că soțul de același sex al unui cetățean al Uniunii care îl însoțește pe cetățeanul menționat pe teritoriul unui alt stat membru beneficiază în statul respectiv de un drept de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni, în măsura în care acesta din urmă îndeplinește condițiile prevăzute la art. 7 alin. (1) lit. (a), (b) sau (c) din directiva menționată. Art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a început sau a consolidat o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț cu ocazia unei șederi efective într-un alt stat membru decât cel al cărui cetățean este, dispozițiile Directivei 2004/38 se aplică prin analogie atunci când cetățeanul Uniunii respectiv se întoarce împreună cu membrul familiei sale în cauză în statul său de origine, în această ipoteză, condițiile de acordare a unui drept de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni resortisantului unui stat terț, soț de același sex al unui cetățean al Uniunii, nu ar trebui, în principiu, să fie mai stricte decât cele prevăzute la art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38.

3) Art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38 trebuie interpretat în sensul că se poate aplica situației unui resortisant al unui stat terț, de același sex ca și cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui stat membru, fie în calitate de «alt membru de familie», fie ca «partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător».

4) Art. 3 alin. (2) din Directiva 2004/38 trebuie interpretat în sensul că:

- nu impune statelor membre să acorde un drept de ședere pe teritoriul lor pentru o perioadă mai mare de trei luni resortisantului unui stat terț căsătorit legal cu un cetățean al Uniunii de același sex;

- statele membre au însă obligația de a se asigura că legislația lor prevede criteriile care permit resortisantului respectiv să obțină o decizie referitoare la cererea sa de intrare și de

---

¹⁰⁸ A se vedea în acest sens CEDO, 21 iulie 2015, *Oliari și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2015:0721JUD001876611, pct. 185.

ședere care să fie bazată pe o examinare amănunțită a situației sale personale și care, în caz de refuz, să fie motivată;

- deși statele membre au o largă maijă de apreciere în alegerea criteriilor respective, acestea din urmă trebuie să fie totuși conforme cu sensul obișnuit al termenului «favorizează» și să nu priveze această dispoziție de efectul său util, iar

- refuzul opus cererii de intrare și de ședere nu poate, în orice caz, să se întemeieze pe orientarea sexuală a persoanei în cauză”.

► Epilogul „luptei externe” pentru drepturile cuplurilor de același sex

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

5 iunie 2018

„Trimitere preliminară – Cetățenia Uniunii – Art. 21 TFUE – Dreptul cetățenilor Uniunii de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre – Directiva 2004/38/CE – Art. 3 – Beneficiari – Membri de familie ai cetățeanului Uniunii – Art. 2 pct. 2 lit. (a) – Noțiunea «soț» – Căsătorie între persoane de același sex – Art. 7 – Drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni – Drepturi fundamentale”

În cauza C-673/16, având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Curtea Constituțională (România), prin decizia din 29 noiembrie 2016, primită de Curte la 30 decembrie 2016, în procedura

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

Împotriva

Inspectoratului General pentru Imigrări,

Ministerului Afacerilor Interne,

cu participarea:

Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul K. Lenaerts, președinte, domnul A. Tizzano, vicepreședinte, doamna R. Silva de Lapuerta, domnii M. Ieșič (raportor), J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C. G. Fernlund și C. Vajda, președinți de cameră, domnii E. Juhász, A. Arabadjiev, M. Safjan și D. Šváby, doamna M. Berger și domnii E. Jarašiūnas și E. Regan, judecători,

avocat general: domnul M. Wathelet,

grefier: doamna R. Șereș, administrator,

Hotărâre

1. Cererea de decizie preliminară privește interpretarea art. 2 pct. 2 lit. (a) și a art. 3 alin. (1) și alin. (2) lit. (a) și (b), precum și a art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, rectificări în JO 2004, L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

2. Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnii Relu Adrian Coman și Robert Clabourn Hamilton, precum și Asociația Accept (denumiți în continuare, împreună, „Coman și alții”), pe de o parte, și Inspectoratul General pentru Imigrări (România) (denumit în continuare „Inspectoratul”) și Ministerul Afacerilor Interne (România), pe de altă parte, cu privire la o cerere referitoare la condițiile de acordare în favoarea domnului Hamilton a unui drept de ședere în România pe o perioadă mai mare de trei luni.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3. Considerentul (31) al Directivei 2004/38 are următorul cuprins:

„(31) Prezenta directivă respectă drepturile și libertățile fundamentale, precum și principiile recunoscute în special de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În conformitate cu principiul interzicerii discriminării prevăzut de Cartă, statele membre ar trebui să pună în aplicare prezenta directivă fără să facă nicio discriminare între beneficiarii prezentei directive pe criterii de sex, rasă, culoare, origini etnice sau sociale, caracteristici genetice, limbă, religie sau convingeri, opinii politice sau de altă natură, apartenență la o minoritate etnică, avere, naștere, invaliditate, vârstă sau orientare sexuală”.

4. Art. 2 din această directivă, intitulat „Definiții”, prevede, la pct. 2 lit. (a) și (b), următoarele:

„În sensul prezentei directive:

[...]

2. prin «membru de familie» se înțelege:

(a) soțul;

(b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;

[...].”

5. Art. 3 din directiva menționată, intitulat „Destinatarii”, prevede:

„(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la art. 2 pct. 2, care îl însoțesc sau i se alătură.

(2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane:

(a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la art. 2 pct. 2 și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii;

(b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane”.

6. Art. 7 din aceeași directivă, intitulat „Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni”, are următorul cuprins:

„(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care:

(a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau

(b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau

(c) – sunt înscriși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și

– dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membri de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau

(d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la lit. (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alin. (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alin. (1) lit. (a), (b) sau (c).

(3) În sensul alin. (1) lit. (a), un cetățean al Uniunii care nu mai desfășoară o activitate salariată sau o activitate independentă își menține statutul de lucrător salariat sau de lucrător care desfășoară o activitate independentă în următoarele condiții:

(a) se află în incapacitate temporară de a munci, ca rezultat al unei boli sau al unui accident;

(b) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a fost angajat pe o perioadă de peste un an, și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă;

(c) este înregistrat în mod corespunzător ca fiind în șomaj involuntar, după ce a îndeplinit un contract de muncă pe termen limitat, cu durata de sub un an, sau după ce a devenit șomer în mod involuntar în timpul primelor douăsprezece luni și s-a înregistrat ca persoană care caută de lucru la serviciul competent de ocupare a forței de muncă. În acest caz, statutul de lucrător se menține pentru o perioadă de cel puțin șase luni;

(d) începe un stagiul de formare profesională. Cu excepția cazului în care se află în șomaj involuntar, menținerea statutului de lucrător presupune ca pregătirea să aibă legătură cu activitatea profesională anterioară.

(4) Prin derogare de la dispozițiile alin. (1) lit. (d) și ale alin. (2) de mai sus, numai soțul, partenerul înregistrat în înțelesul art. 2 alin. (2) lit. (b) și copiii aflați în întreținere beneficiază de drept de ședere în calitate de membri de familie ai unui cetățean al Uniunii ce îndeplinește condițiile prevăzute la alin. (1) lit. (c) de mai sus. Art. 3 alin. (1) se aplică în cazul rudelor directe pe linie ascendentă aflate în întreținerea cetățeanului Uniunii, precum și celor ale soțului sau ale partenerului înregistrat”.

Dreptul român

7. Art. 259 alin. (1) și (2) C.civ. prevede:

„(1) Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

(2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie”.

8. Art. 277 alin. (1), (2) și (4) C.civ. are următorul cuprins:

„(1) Este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex.

(2) Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România. [...]

(4) Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile”.

Litigiul principal și întrebările preliminare

9. Domnul Coman, cetățean român și american, și domnul Hamilton, cetățean american, s-au cunoscut la New York (Statele Unite ale Americii), în cursul lunii iunie 2002, și au locuit împreună în acest oraș din luna mai 2005 până în luna mai 2009. Domnul Coman s-a stabilit ulterior în Bruxelles (Belgia) pentru a lucra la Parlamentul European în calitate de asistent parlamentar, în timp ce domnul Hamilton a rămas să locuiască la New York. Ei s-au căsătorit la Bruxelles, la 5 noiembrie 2010.

10. În cursul lunii martie 2012, domnul Coman și-a încetat activitatea la Parlament, continuând însă să locuiască la Bruxelles, unde a beneficiat de o alocație de șomaj până în luna ianuarie 2013.

11. În luna decembrie 2012, domnii Coman și Hamilton s-au adresat Inspectoratului solicitând să le fie comunicate procedura și condițiile în care domnul Hamilton, care nu este resortisant al Uniunii, putea, în calitatea sa de membru al familiei domnului Coman, să obțină dreptul de a locui în mod legal în România pe o perioadă mai mare de trei luni.

12. La 11 ianuarie 2013, răspunzând la această solicitare, Inspectoratul i-a informat pe domnii Coman și Hamilton că acesta din urmă beneficia numai de un drept de ședere pe o perioadă de trei luni, întrucât, fiind vorba despre persoane de același sex, căsătoria nu este recunoscută, conform Codului civil, și că, pe de altă parte, prelungirea dreptului de ședere temporară în România al domnului Hamilton nu poate fi acordată cu titlu de reîntregire a familiei.

13. La 28 octombrie 2013, Coman și alții au introdus la Judecătoria Sectorului 5 București (România) o acțiune împotriva Inspectoratului prin care solicitau constatarea existenței unei discriminări pe criteriul orientării sexuale, în ceea ce privește exercitarea dreptului de liberă circulație în Uniune, și obligarea Inspectoratului să pună capăt acestei discriminări și să le plătească o despăgubire pentru prejudiciul moral suferit.

14. În cadrul acestui litigiu, ei au invocat excepția neconstituționalității art. 277 alin. (2) și (4) C.civ. Coman și alții consideră, astfel, că nerecunoașterea, în vederea exercitării dreptului de ședere, a căsătoriilor între persoane de același sex încheiate în străinătate reprezintă o încălcare a dispozițiilor Constituției României, care protejează dreptul la viață intimă, familială și privată, precum și a dispozițiilor referitoare la principiul egalității în drepturi.

15. Printr-o încheiere din 18 decembrie 2015, Judecătoria Sectorului 5 București a sesizat Curtea Constituțională (România) pentru a se pronunța asupra excepției menționate.

16. Curtea Constituțională arată că prezenta cauză privește recunoașterea unei căsătorii legal încheiate în străinătate între un cetățean al Uniunii și soțul său de același sex, resortisant

al unui stat terț, în raport cu dreptul la viață de familie și cu dreptul la liberă circulație, din perspectiva interdicției discriminării pe motiv de orientare sexuală. În acest context, instanța menționată are îndoieli cu privire la interpretarea care trebuie dată mai multor noțiuni prevăzute în dispozițiile pertinente ale Directivei 2004/38 coroborate cu Carta drepturilor fundamentale (denumită în continuare „Carta”) și cu jurisprudența recentă a Curții, precum și a Curții Europene a Drepturilor Omului.

17. În aceste condiții, Curtea Constituțională a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) „Soț” din art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38, coroborat cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2) Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38, coroborate cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

3) Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind „orice alt membru de familie, [...]” în sensul art. 3 alin. (2) lit. (a) din Directiva 2004/38 ori „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul art. 3 alin. (2) lit. (b) din Directiva 2004/38, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

4) Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (2) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38, coroborate cu art. 7, 9, 21 și art. 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european”?

Cu privire la întrebările preliminare

Observații introductive

18. Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, Directiva 2004/38 urmărește să faciliteze exercitarea dreptului fundamental și individual de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, care este conferit în mod direct cetățenilor Uniunii prin art. 21 alin. (1) TFUE, și că această directivă are printre altele ca obiect să consolideze acest drept (Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 35, Hotărârea din 18 decembrie 2014, McCarthy și alții, C-202/13, EU:C:2014:2450, pct. 31, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 31).

19. Potrivit art. 3 alin. (1) din Directiva 2004/38, aceasta se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, astfel cum sunt definiți aceștia la art. 2 pct. 2 din această directivă, care îl însoțesc sau i se alătură.

20. În această privință, astfel cum Curtea a statuat în mai multe rânduri, rezultă dintr-o interpretare literală, sistematică și teleologică a dispozițiilor Directivei 2004/38 că aceasta

reglementează doar condițiile de intrare și de ședere ale unui cetățean al Uniunii în alte state membre decât cel al cărui resortisant este și că ea nu poate constitui temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea resortisanților unui stat terț, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 37, Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 53, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 33).

21. În speță, astfel cum s-a arătat la punctele 9-11 din prezenta hotărâre, domnul Coman, cetățean român și american, și domnul Hamilton, cetățean american, s-au adresat Inspectoratului pentru a le fi comunicate procedura și condițiile în care domnul Hamilton putea, în calitatea sa de membru al familiei domnului Coman, să obțină un drept de ședere derivat în România, stat membru a cărui cetățenie o deține domnul Coman. Rezultă că Directiva 2004/38, a cărei interpretare este solicitată de instanța de trimitere, nu este susceptibilă să constituie temeiul unui drept de ședere derivat în favoarea domnului Hamilton.

22. În aceste condiții, astfel cum în mod repetat a statuat Curtea, chiar dacă, pe plan formal, instanța de trimitere și-a limitat întrebările la interpretarea dispozițiilor Directivei 2004/38, o asemenea împrejurare nu împiedică Curtea să îi furnizeze toate elementele de interpretare a dreptului Uniunii care pot fi utile pentru soluționarea cauzei cu care este sesizată, indiferent dacă această instanță s-a referit sau nu s-a referit la ele în enunțul întrebărilor sale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 48, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 28 și jurisprudența citată).

23. În această privință, Curtea a recunoscut deja în anumite cazuri că unor resortisanți ai unor state terțe, membri ai familiei unui cetățean al Uniunii, care nu puteau beneficia, în temeiul dispozițiilor Directivei 2004/38, de un drept de ședere derivat în statul membru al cărui resortisant este acest cetățean, li se putea totuși recunoaște un asemenea drept în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE (Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 46).

24. În special, Curtea a statuat că, atunci când, cu ocazia unei șederi efective a cetățeanului Uniunii într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute de Directiva 2004/38, a fost întemeiată sau consolidată o viață de familie în acest stat membru, efectul util al drepturilor pe care respectivul cetățean al Uniunii le are în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE impune ca viața de familie a acestui cetățean în statul membru menționat să poată fi continuată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului familiei respectiv, resortisant al unui stat terț. Astfel, în lipsa unui asemenea drept de ședere derivat, acest cetățean al Uniunii ar putea fi descurajat să părăsească statul membru al cărui resortisant este pentru a-și exercita dreptul de ședere, în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE, pe teritoriul altui stat membru din cauza lipsei certitudinii că poate continua în statul membru din care este originar o viață de familie astfel întemeiată sau consolidată în statul membru gazdă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 54, precum și jurisprudența citată).

25. În ceea ce privește condițiile de acordare a acestui drept de ședere derivat, Curtea a subliniat că acestea nu trebuie să fie mai stricte decât cele prevăzute de Directiva 2004/38 pentru acordarea unui asemenea drept de ședere unui resortisant al unui stat terț, membru al

familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul de liberă circulație stabilindu-se într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este. Astfel, această directivă trebuie să fie aplicată prin analogie situației menționate la punctul precedent al prezentei hotărâri (a se vedea în acest sens Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, pct. 50 și 61, Hotărârea din 10 mai 2017, Chavez-Vilchez și alții, C-133/15, EU:C:2017:354, pct. 54 și 55, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 61).

26. În speță, întrebările adresate de instanța de trimitere pornesc de la premisa că, în timpul șederii sale efective în Belgia în temeiul art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38, domnul Coman a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu domnul Hamilton.

27. La întrebările adresate de instanța de trimitere trebuie să se răspundă în lumina considerațiilor care precedă.

Cu privire la prima întrebare

28. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38, într-un alt stat membru decât cel al cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, art. 21 alin. (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru al cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.

29. Trebuie amintit că, în calitate de resortisant român, domnul Coman beneficiază, în temeiul art. 20 alin. (1) TFUE, de statutul de cetățean al Uniunii.

30. În această privință, Curtea a arătat în repetate rânduri că statutul de cetățean al Uniunii are vocația de a fi statutul fundamental al resortisanților statelor membre (Hotărârea din 20 septembrie 2001, Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, pct. 31, Hotărârea din 8 martie 2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, pct. 41, și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, pct. 29).

31. Astfel cum reiese din jurisprudența Curții, un resortisant al unui stat membru care, precum în cauza principală, în calitatea sa de cetățean al Uniunii, și-a exercitat libertatea de circulație și de ședere într-un alt stat membru decât statul său membru de origine se poate prevala de drepturile aferente acestei calități, în special de cele prevăzute la art. 21 alin. (1) TFUE, inclusiv, dacă este cazul, față de statul său membru de origine (a se vedea în acest sens Hotărârea din 23 octombrie 2007, Morgan și Bucher, C-11/06 și C-12/06, EU:C:2007:626, pct. 22, Hotărârea din 18 iulie 2013, Prinz și Seeberger, C-523/11 și C-585/11, EU:C:2013:524, pct. 23, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 51).

32. Drepturile recunoscute resortisanților statelor membre prin această dispoziție îl includ pe cel de a duce o viață de familie normală atât în statul membru gazdă, cât și în statul membru al cărui cetățenie o dețin, cu ocazia întoarcerii în acest stat membru, beneficiind de prezența alături de ei, pe teritoriul statului membru respectiv, a membrilor familiei lor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, pct. 21 și 23, și Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, pct. 52 și jurisprudența citată).

33. În ceea ce privește aspectul dacă „membrii de familie”, prevăzuți la punctul anterior, includ resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărei căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, trebuie amintit de la bun început că Directiva 2004/38, aplicabilă, astfel cum s-a arătat la pct. 25 din prezenta hotărâre, prin analogie în împrejurări, precum cele în discuție în litigiul principal, menționează în mod expres „soțul” ca „membru de familie” la art. 2 pct. 2 lit. (a).

34. Noțiunea „soț” prevăzută de această dispoziție desemnează o persoană legată de o altă persoană prin căsătorie (a se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2008, *Metock și alții*, C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 98 și 99).

35. În ceea ce privește aspectul dacă această noțiune include resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii cu care s-a căsătorit într-un stat membru în conformitate cu dreptul acestui stat, trebuie subliniat, mai întâi, că noțiunea „soț”, în sensul Directivei 2004/38, este neutră din punctul de vedere al genului și este, așadar, susceptibilă să înglobeze soțul de același sex al cetățeanului Uniunii în cauză.

36. Este important în continuare să se arate că, în timp ce, pentru a determina calificarea drept „membru de familie” a unui partener cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat în temeiul legislației unui stat membru, art. 2 pct. 2 lit. (b) din Directiva 2004/38 face trimitere la condițiile prevăzute de legislația pertinentă a statului membru în care acest cetățean intenționează să se deplaseze sau să locuiască, art. 2 pct. 2 lit. (a) din această directivă, aplicabil prin analogie în speță, nu conține, în schimb, o asemenea trimitere în ceea ce privește noțiunea „soț”, în sensul directivei menționate. Rezultă din aceasta că un stat membru nu poate invoca dreptul său național pentru a se opune recunoașterii pe teritoriul său, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, a căsătoriei încheiate de acesta cu un cetățean al Uniunii de același sex într-un alt stat membru în conformitate cu dreptul acestuia din urmă.

37. Este cert că starea civilă a persoanelor, care cuprinde normele referitoare la căsătorie, este o materie care intră în competența statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 octombrie 2003, *Garcia Avello*, C-148/02, EU:C:2003:539, pct. 25, Hotărârea din 1 aprilie 2008, *Maruko*, C-267/06, EU:C:2008:179, pct. 59, și Hotărârea din 14 octombrie 2008, *Grunkin și Paul*, C-353/06, EU:C:2008:559, pct. 16). Statele membre sunt astfel libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex (Hotărârea din 24 noiembrie 2016, *Paris*, C-443/15, EU:C:2016:897, pct. 59).

38. Cu toate acestea, reiese dintr-o jurisprudență consacrată că statele membre, în exercitarea acestei competențe, trebuie să respecte dreptul Uniunii, în special dispozițiile tratatului referitoare la libertatea recunoscută oricărui cetățean al Uniunii de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 octombrie 2003, *Garcia Avello*, C-148/02, EU:C:2003:539, pct. 25, Hotărârea din 14 octombrie 2008, *Grunkin și Paul*, C-353/06, EU:C:2008:559, pct. 16, precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, *Bogendorff von Wolffersdorff*, C-438/14, EU:C:2016:401, pct. 32).

39. Or, a lăsa statelor membre posibilitatea de a acorda sau de a refuza intrarea și șederea pe teritoriul lor unui resortisant al unui stat terț, a cărei căsătorie cu un cetățean al Uniunii de același sex a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, după cum dispozițiile de drept național prevăd sau nu prevăd căsătoria între persoane de același sex, ar avea drept efect faptul că libertatea de circulație a cetățenilor Uniunii care au făcut deja uz de

această libertate ar varia de la un stat membru la altul în funcție de astfel de dispoziții de drept național (a se vedea prin analogie Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 67). O asemenea situație ar fi contrară jurisprudenței Curții, amintită de avocatul general la pct. 73 din concluzii, potrivit căreia, ținând seama de contextul Directivei 2004/38 și de obiectivele pe care aceasta le urmărește, dispozițiile sale, aplicabile prin analogie în speță, nu pot fi interpretate restrictiv și nu trebuie, în orice caz, să fie lipsite de efectul lor util (Hotărârea din 25 iulie 2008, Metock și alții, C-127/08, EU:C:2008:449, pct. 84, și Hotărârea din 18 decembrie 2014, McCarthy și alții, C-202/13, EU:C:2014:2450, pct. 32).

40. Rezultă că refuzul autorităților unui stat membru de a recunoaște, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, căsătoria acestui resortisant cu un cetățean al Uniunii de același sex, resortisant al acestui stat membru, încheiată, în timpul șederii lor efective într-un alt stat membru, în conformitate cu dreptul acestui din urmă stat este susceptibil să împiedice exercitarea dreptului acestui cetățean, consacrat la art. 21 alin. (1) TFUE, de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre. Astfel, consecința unui asemenea refuz va fi că respectivul cetățean al Uniunii va putea fi privat de posibilitatea de a se întoarce în statul membru al cărui resortisant este, însoțit de soțul său.

41. În aceste condiții, conform unei jurisprudențe constante, o restricție privind libera circulație a persoanelor care, precum în cauza principală, este independentă de cetățenia persoanelor în cauză poate fi justificată dacă se întemeiază pe considerații obiective de interes general și este proporțională cu obiectivul legitim urmărit de dreptul național (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, pct. 29, Hotărârea din 26 februarie 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, pct. 34, precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, pct. 48). Din jurisprudența Curții reiese că o măsură este proporțională atunci când, fiind aptă pentru realizarea obiectivului urmărit, nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia (Hotărârea din 26 februarie 2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, p. 34 și jurisprudența citată).

42. În ceea ce privește motivele de interes general, trebuie să se constate că mai multe guverne care au prezentat observații Curții au evidențiat, în această privință, caracterul fundamental al instituției căsătoriei și voința mai multor state membre de a păstra o concepție a acestei instituții ca fiind o uniune între un bărbat și o femeie, care este protejată în anumite state membre prin norme de rang constituțional. Guvernul leton a indicat astfel în ședință că, presupunând că refuzul, în împrejurări, precum cele în discuție în litigiul principal, de a recunoaște căsătoriile între persoane de același sex încheiate într-un alt stat membru constituie o restricție privind art. 21 TFUE, o asemenea restricție este justificată de motive legate de ordinea publică și de identitatea națională, prevăzută la art. 4 alin. (2) TUE.

43. În această privință, trebuie amintit că, potrivit art. 4 alin. (2) TUE, Uniunea respectă identitatea națională a statelor membre, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale (a se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, pct. 73 și jurisprudența citată).

44. Pe de altă parte, Curtea a statuat în mod repetat că noțiunea „ordine publică” drept justificare a unei derogări de la o libertate fundamentală trebuie interpretată în mod strict, astfel încât sfera ei să nu poată fi stabilită unilateral de fiecare stat membru fără exercitarea

unui control din partea instituțiilor Uniunii. Din aceasta rezultă că ordinea publică nu poate fi invocată decât în caz de amenințare reală și suficient de gravă care afectează un interes fundamental al societății (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 iunie 2016, *Bogendorff von Wolffersdorff*, C-438/14, EU:C:2016:401, pct. 67, precum și Hotărârea din 13 iulie 2017, *E*, C-193/16, EU:C:2017:542, pct. 18 și jurisprudența citată).

45. În această privință, trebuie să se constate că obligația unui stat membru de a recunoaște o căsătorie între persoane de același sex încheiată într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, nu aduce atingere instituției căsătoriei în acest prim stat membru, care este definită de dreptul național și intră, astfel cum s-a amintit la pct. 37 din prezenta hotărâre, în competența statelor membre. Ea nu presupune prevederea de către statul membru menționat, în dreptul său național, a instituției căsătoriei între persoane de același sex. Ea se limitează la obligația de a recunoaște asemenea căsătorii, încheiate într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul exercitării drepturilor pe care dreptul Uniunii le conferă acestor persoane.

46. Astfel, o asemenea obligație de recunoaștere exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț nu aduce atingere identității naționale și nici nu amenință ordinea publică a statului membru în cauză.

47. Trebuie adăugat că o măsură națională care este de natură să împiedice exercitarea liberei circulații a persoanelor nu poate fi justificată decât dacă această măsură este conformă cu drepturile fundamentale care sunt garantate de Cartă și a căror respectare este asigurată de Curte (a se vedea prin analogie Hotărârea din 13 septembrie 2016, *Rendón Marín*, C-165/14, EU:C:2016:675, pct. 66).

48. În ceea ce privește noțiunea „soț” care figurează la art. 2 pct. 2 lit. (a) din Directiva 2004/38, dreptul la respectarea vieții private și de familie garantat la art. 7 din Cartă este fundamental.

49. În această privință, astfel cum rezultă din Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), în conformitate cu art. 52 alin. (3) din Cartă, drepturile garantate la art. 7 din aceasta au același sens și același domeniu de aplicare, precum cele garantate la art. 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950.

50. Or, reiese din jurisprudența CEDO că relația pe care o are un cuplu homosexual este susceptibilă să intre în sfera noțiunii „viață privată”, precum și a noțiunii „viață de familie” la fel ca cea a unui cuplu heterosexual care se află în aceeași situație (CEDO, 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții împotriva Greciei*, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73, precum și CEDO, 14 decembrie 2017, *Orlandi și alții c. Italiei*, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143).

51. Având în vedere toate considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că, într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38, într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, art. 21 alin. (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui

drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.

Cu privire la a doua întrebare

52. Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească, în cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, dacă art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări, precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii.

53. Astfel cum s-a amintit la pct. 23 și 24 din prezenta hotărâre, atunci când, cu ocazia unei șederi efective a cetățeanului Uniunii într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute de Directiva 2004/38, a fost întemeiată sau consolidată o viață de familie în acest din urmă stat membru, efectul util al drepturilor pe care respectivul cetățean al Uniunii le are în temeiul art. 21 alin. (1) TFUE impune ca viața de familie a acestui cetățean în acest stat membru să poată fi continuată la întoarcerea sa în statul membru al cărui resortisant este, prin acordarea unui drept de ședere derivat membrului familiei respectiv, resortisant al unui stat terț.

54. În ceea ce privește condițiile de acordare a acestui drept de ședere derivat, Curtea a subliniat, astfel cum s-a arătat la pct. 25 din prezenta hotărâre, că acestea nu trebuie să fie mai stricte decât cele prevăzute de Directiva 2004/38 pentru acordarea unui asemenea drept de ședere unui resortisant al unui stat terț, membru al familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul de liberă circulație stabilindu-se într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este.

55. În această privință, astfel cum reiese din cuprinsul art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38, dreptul de ședere prevăzut la alin. (1) al acestui articol se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care ei însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, dacă cetățeanul Uniunii îndeplinește condițiile menționate la alin. (1) lit. (a), (b) sau (c) a aceluiași articol.

56. Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la a doua întrebare că art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări, precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii. Acest drept de ședere derivat nu poate fi supus unor condiții mai stricte decât cele prevăzute la art. 7 din Directiva 2004/38.

Cu privire la a treia și la a patra întrebare

57. Având în vedere răspunsul dat la prima și la a doua întrebare, nu este necesar să se răspundă la a treia și la a patra întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

58. Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la

cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

1) **Într-o situație în care un cetățean al Uniunii a făcut uz de libertatea sa de circulație deplasându-se și locuind efectiv, în conformitate cu condițiile prevăzute la art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, într-un alt stat membru decât cel a cărui cetățenie o deține și a întemeiat sau a consolidat cu această ocazie o viață de familie cu un resortisant al unui stat terț, de același sex, de care este legat printr-o căsătorie legal încheiată în statul membru gazdă, art. 21 alin. (1) TFUE trebuie să fie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile competente ale statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii să refuze acordarea unui drept de ședere pe teritoriul acestui stat membru resortisantului menționat, pentru motivul că dreptul statului membru menționat nu prevede căsătoria între persoane de același sex.**

2) **Art. 21 alin. (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări, precum cele în discuție în litigiul principal, resortisantul unui stat terț, de același sex ca cetățeanul Uniunii, a cărui căsătorie cu acesta din urmă a fost încheiată într-un stat membru conform dreptului acestui stat, dispune de un drept de ședere pe o perioadă mai mare de trei luni pe teritoriul statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii. Acest drept de ședere derivat nu poate fi supus unor condiții mai stricte decât cele prevăzute la art. 7 din Directiva 2004/38.**

Lenaerts Tizzano Silva de Lapuerta

Ilešič Da Cruz Vilaça Rosas

Fernlund Vajda Juhász

Arabadžiev Safjan Šváby

Berger Jarašiūnas Regan

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 5 iunie 2018.

Grefierul Președintele Curții

A. Calot Escobar K. Lenaerts